

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ
УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра практичної психології та психодіагностики**

На правах рукопису

МАРТИНЮК ЮЛІЯ ПЕТРІВНА

Гендерні особливості подружніх конфліктів

Спеціальність: 053 «Психологія»
Освітньо-професійна програма
«Практична психологія»
Робота на здобуття освітнього ступеня
«Бакалавр»

Науковий керівник:
ШКАРЛАТЮК КАТЕРИНА ІВАНІВНА,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної
психології та психодіагностики

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол №
засідання кафедри практичної психології та
психодіагностики від 2024 р.
Завідувач кафедри
Прізвище, ініціали

(ПІДПИС)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет психології
Кафедра практичної психології та психодіагностики
Освітній ступінь «Бакалавр»
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Практична психологія
ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

« ___ » _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)
СТУДЕНТУ

Мартинюк Юлія Петрівна

1. Тема роботи (проекту) **Гендерні особливості подружніх конфліктів**

Керівник роботи (проекту) Шкарлатюк Катерина Іванівна, кандидат психологічних наук, доцент

2. Строк подання студентом роботи (проекту) 22.05.2024 року.

3. Мета та завдання випускної кваліфікаційної роботи (проекту): теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити гендерні особливості подружніх конфліктів.

4. Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми подружніх конфліктів у психологічній науці.
2. Розкрити психологічні особливості взаємодії між партнерами та причини виникнення конфліктів.
3. Проаналізувати основні чинники подружніх конфліктів та способи їх подолання.
4. Емпірично дослідити гендерні особливості, форми прояву та способи подолання конфліктів у молодих сім'ях.
5. Розробити практичні рекомендації з надання психологічної допомоги молодому подружжю у вирішенні конфліктів та гармонізації взаємин.

5. Дата видачі завдання 15.09.2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	На <i>першому етапі</i> дослідження, на основі попереднього ознайомлення з заявленою проблематикою та результатів її попереднього аналізу, основний акцент робиться на виборі напрямку дослідження, формулюванні мети та завдань, визначенні об'єкту, предмету та методів дослідження, а також на підборі потенційних джерел інформації.	15.09.- 10.10.2023	
2.	<i>Другий етап</i> дослідження присвячений сучасним науковим підходам до вивчення феномену конфлікту, та, зокрема, подружнім конфліктам.	10.10.- 13.11.2023	
3.	<i>Третій етап</i> дослідження - проведення емпірико-діагностичного дослідження. Цей етап включав підготовку до діагностичного дослідження, розробку та уточнення інструкцій для респондентів, їх попереднє тестування на простоту й зрозумілість, а також саму діагностику респондентів. На основі розробленої процедури та методики дослідження було здійснено аналіз причин та форм прояву конфліктної взаємодії у подружжі, їх гендерної диференціації. Отримані результати стали підставою для організаційних заходів з подальшого планування кваліфікаційної роботи: визначення завдань, розробки програми дослідження, збору матеріалу, визначення етапів дослідження, вибору методів та завдань дослідження, а також кількісного та якісного аналізу отриманих даних.	13.11.- 10.12. 2023	
4.	Здійснити емпіричний аналіз причин, форм прояву конфліктів та способів їх подолання.	10.12.- 01.01.2024	

5.	П'ятий <i>етап</i> дослідження передбачав розробку практичних рекомендацій з надання психологічної допомоги молодому подружжю у вирішенні конфліктів та гармонізації взаємин.	01.01.- 18.03.2024	
6.	На основі теоретичного опрацювання наукових джерел, проведеного емпіричного дослідження та аналізу результатів сформувані узагальнення та висновки.	18.03.- 20.04.2024	
7.	Остаточне оформлення роботи	20.04.-22.05.2024	

Здобувач освіти

(підпис)

Мартинюк Ю.П.
(прізвище та ініціали)

**Керівник роботи
(проекту)**

(підпис)

Шкарлатюк К.І.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Мартинюк Ю.П. Гендерні особливості подружніх конфліктів. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія» – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.

У випускній кваліфікаційній роботі описано проблеми взаємин між молодими сімейними партнерами, а також причини і форми прояву конфліктів, що виникають в цій системі.

Конфлікти між чоловіком і дружиною викликані низкою причин, таких, як, наприклад, недостатнє взаємне розуміння один одного, низький рівень культури спілкування в сім'ї, різне ставлення до сфер сімейного життя. Всі ці конфліктні ситуації можуть призвести до розлучення.

Відповідно до частоти, глибини і різкості сімейних конфліктів, ми можемо виділити кризові сім'ї, конфліктні сім'ї, проблемні сім'ї та невротичні сім'ї.

Результатами емпіричного дослідження було встановлено наступне: у вибірці досліджуваних було виявлено, що жінки не є більш схильні до конфліктів, ніж чоловіки в адаптаційний період; між молодим подружжям є низький рівень взаєморозуміння і це спричиняє високий рівень незадоволеності шлюбом; рольова неадекватність та неадекватність рольових домагань також є однією з головних причин виникнення конфліктів в сім'ї.

Ключові слова: конфлікт, молода сім'я, причини конфліктів, гендерні відмінності конфліктів молодого подружжя, взаєморозуміння, незадоволеність, рольова дезадаптація.

ANNOTATION

Martyniuk Yuliya. Gender peculiarities of marital conflicts. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Graduation qualification work for obtaining the Bachelor's degree in the specialty 053 «Psychology» – Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2024.

This qualification paper describes the problems of relations between young family partners, as well as the causes and forms of conflicts arising in this system.

Conflicts between husband and wife are caused by a number of reasons, such as, for example, insufficient mutual understanding of each other, a low level of culture of communication in the family, different attitudes to the spheres of family life. All these conflict situations can lead to divorce.

According to the frequency, depth and severity of family conflicts, we can distinguish crisis families, conflict families, problem families and neurotic families.

The results of the empirical study established the following: in the sample of the researched, it was found that women are not more prone to conflicts than men during the adaptation period; there is a low level of mutual understanding between the young couple and this causes a high level of dissatisfaction with the marriage; role inadequacy and inadequacy of role harassment is also one of the main causes of conflicts in the family.

Keywords: conflict, young family, reasons of conflicts, sexual differences within conflicts of married couples, mutual understanding, dissatisfaction, role desadaptation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ КОНФЛІКТУ	6
1.1. Поняття конфлікту в науковій літературі.....	6
1.2. Причини конфліктів та способи їх подолання.....	11
1.3. Гендерні особливості сімейних конфліктів.....	13
Висновки до першого розділу	18
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У МОЛОДІЙ СІМ'Ї.....	19
2.1.Опис психодіагностичного інструментарію.....	19
2.2. Основні результати дослідження та їх порівняльний аналіз.....	25
2.3. Психологічна допомога молодому подружжю у вирішенні конфліктів та гармонізації взаємин	39
Висновки до другого розділу	47
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема конфліктів в молодих сім'ях існувала давно, але саме в нинішній період розвитку нашого суспільства спостерігається загострення цієї проблеми. Статистичні дані свідчать про великий відсоток розлучень саме в перші роки шлюбу. Молодь, вступаючи в новий етап свого життя, дуже часто виявляється не готовою як до шлюбу, так і до виховання дітей. В таких випадках, коли виникають конфліктні ситуації, найпростіший шлях його вирішення - це розлучення, але, знаючи особливості поведінки в таких ситуаціях, розвиток взаємин можна змінити.

Зміни у сфері шлюбно-сімейних взаємин пов'язані з фундаментальною трансформацією системи ціннісних орієнтацій та соціально-психологічних переваг індивіда, із зростанням індивідуалізації, з розмиванням системи поведінкових норм у цій сфері. Висувається припущення про те, що трансформацію переживає сама культурна модель партнерства і парних спілок, в основі якої лежить кардинальна зміна сімейних цінностей. Цьому сприяють соціальні передумови, а саме: змішання традиційного розподілу гендерних ролей як у сім'ї, так і поза нею, раціоналізація всіх сфер життєдіяльності суспільства, і, як наслідок, збільшення ролі матеріальних благ в суспільних відносинах; «вихід» жінки з родини на ринок праці, ослаблення її економічної залежності від чоловіків і зростання домагань до чоловіка. Це призводить до того, що втрачається традиційна монополія на шлюбний вибір, зростає автономія від соціальних спільнот, посилюються гендерні конфлікти, що ускладнює шлюбно-сімейні взаємини.

Проблемі сім'ї відведено значну кількість досліджень. Вивченням особливостей її життєдіяльності, рольової структури, динаміки взаємин між її членами присвячено праці психологів, психотерапевтів і соціологів у вітчизняній і зарубіжній науці.

Тематика сім'ї відображена в численних дослідженнях українських та зарубіжних науковців, зокрема, Н. Хазратової, М. Мушкевич, Т. Титаренко, Р. Федоренко, П. Горностая, М. Жидко, О. Кочаряна, К. Вітакера, К. Роджерса, Е. Ейдемільера, В. Юстицькіса, В. Сатір.

Зважаючи на те, що гендерні особливості подружніх конфліктів у молодому шлюбі є недостатньо вивченою проблемою, нами була обрана саме ця тема випускної роботи.

Об'єкт дослідження – прояви конфліктів у сім'ї.

Предмет дослідження – гендерні особливості конфліктів у молодих сім'ях.

Мета дослідження - дослідження гендерних особливостей конфліктної взаємодії молодій сім'ї.

Відповідно до мети у роботі вирішуються такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз основних психологічних категорій конфліктології в зарубіжній та вітчизняній психології.
2. Проаналізувати підходи до вивчення сімейних ролей та початкового етапу становлення сімейних стосунків.
4. Розробити процедуру емпіричного дослідження конфліктів у молодій сім'ї.
5. Здійснити емпіричне дослідження конфліктної взаємодії, стосовно причин виникнення сімейних конфліктів в молодій сім'ї.
6. Розробити консультативні рекомендації для роботи з молодими сім'ями.

База дослідження. У вибірку досліджуваних увійшло 60 досліджуваних, тобто 30 подружніх пар (30 чоловіків та 30 жінок), віком від 24 до 30 років, стаж спільного життя яких не перевищує 1 року, тобто знаходяться у адаптаційному періоді шлюбу.

Досліджувані вибірки є жителями м. Луцька та Волинської області. Дослідження проводилося на базі Психологічного консультативного центру, що функціонує при кафедрі практичної психології та психодіагностики факультету психології Волинського національного університету імені Лесі Українки упродовж 2023-24 років.

Для реалізації поставлених завдань використовувався комплекс психологічних **методів дослідження**: теоретичні – порівняння, систематизація, класифікація, інтерпретація та узагальнення результатів, якісні методи збору

емпіричних даних; комплекс стандартизованих психодіагностичних методик: (тест на рівень конфліктності; тест «Чи розумієте ви один одного?»; методика «Задоволеність шлюбом»; методика «Рольові очікування і домагання в шлюбі»).

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані практичними психологами в процесі надання психологічної допомоги сім'ї або у психоконсультативному процесі для оптимізації взаємин молодого подружжя і гармонізації сімейної взаємодії.

Логіка дослідження зумовила структуру випускної роботи: вступ, 2 розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ КОНФЛІКТУ

1.1. Поняття конфлікту в науковій літературі

На сьогодні у науковій літературі не має єдиного поняття «конфлікт». Існує багато визначень цього поняття. У звичайному житті поняття «конфлікт» ми застосовуємо у широкому колі явищ- від збройних баталій до сімейних непорозумінь.

З праць відомих науковців Р.Дарнедорфа та Л. Козера конфлікт розглядався з чітко окреслених сфер проблем. Саме поняття конфлікту відрізняється від поняття боротьби, як правило набувши конкретнішого змісту даного поняття та опису і він перестає бути поняттям абстрактним. Щодо трактування причин конфліктів іноземними авторами відрізняється від вітчизняних трактувань із ментальності народів та стилем життя.

Існують такі причини трактувань: взаємозалежність завдань, розбіжністю у цінностях та уявленнях насамперед: можливість конфлікту є там, де одна людина має залежність від іншої.

1. Збільшення конфліктів збільшується через збільшення спеціалізації певної організації та їхнім розподілом на підрозділи. Як правило, це відбувається тому, що спеціалізовані підрозділи самостійно формують свої цілі на досягнення мети й прагнуть приділяти багато уваги їхньому досягненню, аніж всіх цілей великої організації.

2. працівникам слід оцінювати об'єктивність оцінювання ситуації, а вони вважають себе і свій відділ як найголовнішими у вирішенні будь-якого питання. Така ситуація трапляється, якщо є низький рівень організаційно-виховної робота даного відділу.

Американський соціолог та економіст К. Боулдінг, економіст та соціолог у своїй праці «Загальна теорія конфлікту», прагнув описати створення цілісного наукового теоретичного конфлікту [1]. Термін «конфлікт» він

використовує, щоб проаналізувати біологічні, фізичні та соціальні явища. Автор у своїй праці, зокрема, підкреслює, що всі конфлікти базово мають загальні елементи та загальні приклади розвитку, і вивчення саме цих загальних елементів як правило відображає феномен конфлікту в різних його проявах.

У працях вчених Р. Дарендорфа, Дж. Бернарда, К. Боулдінга, К. Дойча, М. Дойча, Л. Козера, Г. Зіммеля, А. Раппопорта та багатьох інших науковців - дослідників подано характеристики їхніх соціальних функцій, систематизовано досвід класифікації конфліктів, наведено приклади різноманітної методології, категоріального апарату.

Вітчизняні науковці, які займаються психологією успішного управління, заявляють, що конфлікт - це явище групових та міжособистісних відносин. Як ми знаємо, що будь-який конфлікт як правило, це є прагненням для здійснення певного вчинку, здобуття перемоги, створення ідеї. А отже, управлінці твердять, що конфлікт виступає як можливий показник неуспішної та неправильної управлінської діяльності.

Існують певні стереотипи відносно конфлікту. І багато хто вважає, що конфлікт сам по собі є шкідливий та поганий. Стосовно європейської "школи людських стосунків" вважається, що конфлікт буцімто є показником неефективної діяльності будь якої організації та поганого управління зокрема. думка вчених полягає в тому, що вони вважають що доброзичливі взаємини в будь якій організації, як правило запобігають виникненню конфліктів [25, 103-104]. Конфлікти - не завжди носять позитивний чи негативний характер, це є певний показник розвитку кожної окремої групи.

Треба розуміти, що конфлікт являє собою і позитивне явище, це є перш за все індикатор проблем у колективі, у певній групі і він несе діагностуючу сутність, яка виявляється у прогалинах: виявляє «наболілі питання», «вузькі місця» та «проблемні зони», а також дає можливість правильно оцінити процеси взаєморозуміння особистостей. Як зазначає Д. Тьєсволь, що конфлікт - це викривлення нормального виробничого процесу та існування колективу як такого взагалі [34, с. 54-56]. Але щодо цього не бажано бути категоричними,

адже в колективі, як правило виокремлюють позитивні конфлікти і негативні (зайві). До таких конфліктів можемо віднести сімейні конфлікти, їх ще називають невиробничими.

Отже, можна говорити, що конфлікти - це своєрідна динаміка, джерело певних змін у особистісних відносинах і є кращою стратегією в управлінні, де потрібно бути з конфліктами на «ти», не лякатися їх, а правильно приймати рішення в життєвих ситуаціях, щоб попередити та запобігти конфлікту.

Як ми побачили, що конфлікти є невід'ємною частиною нашого життя, тому багато праць науковців присвячено даному феномену.

У психологічній літературі є схеми опису конфліктів. Виділяють чотири категоріальні групи: функції і типологія, структура конфлікту та його динаміка.

Спочатку було запропоновано сім груп, а пізніше - одинадцять груп понять щодо психологічного аналізу конфлікту. Віднесемо саму суть конфлікту; еволюційність конфлікту та його генезис; структуру та класифікація; функції та динаміку; всю інформацію в конфлікті; своєчасне попередження; діагностика дослідження та вирішення конфлікту [41, с. 114-116].

Виділяють суб'єктивні і об'єктивні причин конфліктів. Як правило кожен конфлікт відбувається через призму тих чи інших причин. Вчені більш зосередженні на суб'єктивних причинах. Існує декілька видів еволюції конфлікту: макроеволюція; міжвидова; у антропогенезі; еволюція конфліктів в XX у ст; внутрішньовидова у тварин; суспільно-історична; еволюція конкретних конфліктів; в онтогенезі людини.

Зазвичай об'єкт і предмет конфлікту, ситуацію в країні та регіоні, місце проживання, життя людини та умови роботи, цілі та конфліктну взаємодію відносять до структурних компонентів.

Вчені виділяють наступні етапи конфлікту як об'єктивна передконфліктна ситуація; усвідомлення людиною даної ситуації як конфліктної; інцидент, саме вирішення конфлікту та післяконфліктна ситуація.

Конфлікти діляться на конструктивні і деструктивні. Кожен конфлікт має у своїй функції і конструктивність, і деструктивність, але все залежить від того

що переважає. Саме функціональність даного конфлікту у міру його розвитку як правило, має можливість змінюватися у позитивні або негативні наслідки.

Сама модель конфліктної ситуації залежить від інформації з кожної сторони конфлікту, що бере участь. А також важливу роль відіграє інформаційний обмін опонентів та інформаційним середовищем, в якому відбувається конфлікт.

Для попередження конфліктів достатньо утворити об'єктивні умови і суб'єктивні передумови, що дозволяють попередження передконфліктних ситуацій неконфліктним способом.

Для гармонізації та вирішенню конфлікту достатньо використати конструктивне рішення, а також вміння керівника вирішити між підлеглими конфлікт. Задля успішного вирішення яке забезпечує успіх в їх вивченні відіграють важливу роль методи діагностики та дослідження.

Найчастіше використовуються такі методи психології як лабораторні експерименти, бланкові методики та ретроспективні, а також тести. У огляді психологічної літератури з проблем конфлікту як правило виділяють декілька напрямів.

Зі схеми аналізу конфлікту виділяють чотири напрями: когнітивний, діяльнісний, організаційний, мотиваційний.

У працях західних психологів розглядається тільки мотиваційний напрям. Виділяють такі напрями, як організаційний і діяльнісний.

Що стосується мотиваційно-когнітивного, то в психології це, незважаючи на відмінності, підходи одного напрямку, можна назвати особистісним.

В цьому контексті особистість розглядається як центральна ланка конфліктної взаємодії. У психології існує певна нерівномірність щодо вивчення різних видів конфліктів. На вивчення міжособистісних конфліктів припадає близько до 83% робіт. Близько 8% публікацій присвячені внутрішнім особистим конфліктам.

Характерним є те, що 3-4% робіт займають психологічні особливості конфліктів між малими, великими групами та середніми групами. Близько 5% робіт є методичними та загальнотеоретичними. Окрім того, науковці у своїх

працях досліджують конфлікти в різновидах людської діяльності і відносин: в трудових колективах, в діяльності правоохоронних органів, серед засуджених, в науково-дослідних колективах, у спорті, у військових колективах, серед засуджених, а також конфлікти сімейних і шлюбних відносин.

Конфлікти вивчаються на різних етапах життя та соціалізації особистості: у дошкільному шкільному віці [19]; у студентських та молодіжних групах [12].

В періодах з 30-х - 70-х роках ХХ століття психологічні дослідження конфлікту, як правило представляли фрагментарний характер. Не було проведено узагальнюючих робіт щодо формування теоретико-методологічної бази вивчення конфлікту.

У другій половині сімдесятих років ХХ століття з'являються роботи, в яких була зроблена спроба теоретично зрозуміти накопичений емпіричний матеріал. Запропонована понятійна схема психологічного аналізу конфлікту. До середини 1980-х років з'явилися три підходи до дослідження конфліктів: організаційні, активні та особисті.

На межі 80-х і 90-х роках почала визнаватися необхідність вивчення конфлікту у міждисциплінарному контексті. В історії вивчення конфліктів можна умовно розмежувати на два етапи - поч. 20-50 років ХХ століття та з кінця 50-х років до сьогодення. Значні традиції у вивченні внутрішніх особистісних і соціальних конфліктів має зарубіжна психологія. За 100-літній період, теоретичні та емпіричні доробки відображається в наукових та прикладних платформах і різноманітності підходів.

Ідея Е. Фромма полягала в тому, що конфлікти виникають через неспроможність реалізувати в суспільному оточенні особистісні прагнення та потреби [36].

У Мак Дугалла думка стосовно конфліктів така, він вважає що конфлікти у суспільстві є неминучими, оскільки людям притаманна властивість страху, самоствердження та стадності як соціальні інстинкти. Вважається що конфлікти передаються по спадковості і тому людству притаманна конфліктність як вступ у протиборство.

Беручи до уваги твердження Ч. Дарвіна, що існування та розвиток виду це

завжди інстинкт за виживання, а Мак-Дугалл використав це твердження і на людський фактор життя людини. У даного твердження також знайшлися прихильники, де започаткували у вивченні конфліктів соціотропний напрям. Етологічний підхід щодо конфлікту належить працям австрійського дослідника К. Лоренца.

1.2. Причини конфліктів та способи їх подолання

Виділяють декілька важливих причин конфліктних сутичок між учасниками взаємодії. Розглянемо розподіл ресурсів у конфліктних ситуаціях. У сім'ї, у закладі освіти, так як і у великих організаціях ресурси як правило мають властивість вичерпуватися. Час, забезпечення, гроші, матеріальна база, приміщення, знаряддя праці, устаткування – ті базові ресурсні потреби, які необхідні для життя, виконання тієї чи іншої роботи. Беручи до уваги те, що при розподілі чого небудь у нас виникають ситуації, які ведуть до конфліктів. У природі людського існування переважає завжди домінантність у отриманні більше ніж достатньо, і це все має своє обґрунтування. Взаємозалежність від когось чи чогось. Виникають взаємозалежності від когось, тобто коли один залежить від іншого, тобто від однієї людини або від групи людей. Наприклад батьки можуть пояснити погані оцінки у школі своєї дитини її недбайливістю. Дитина як правило може пред'явити своїм батькам претензії, оскільки школа, в яку вони її віддали, не дає належних можливостей для навчання [19, с. 76].

Відмінності в цінностях. Учасники різноманітних стосунків наділяють свої переконання певними ціннісними значеннями. Прихильність класичним виховним традиційним методам, пошуком нового, а також прагнення до позитивних змін, виступають першочерговими умовами ефективного виховання у сім'ї. Батьки, які вибирають різні полюси можуть бути хорошими людьми, можуть мати добрі відносини з іншими людьми свого віку. Конфлікт у взаємодії з дитиною виникатиме тільки в тих випадках, тільки якщо непорозуміння будуть перешкоджати нормальній взаємодії або, коли батьки будуть робити своєрідний замах на цінність виховного впливу "з принципу".

Такі варіанти спостерігаються у різнобічності учасників взаємодії. Як досвід показує, що найбільш схильні до таких дій люди, які мають більший статус у соціальному середовищі та мають посади, тому вони вважають що мають на це певні права у нав'язуванні своїх позицій.

Відмінності в цілях. У нашому світі в якому ми живемо певна категорія людей, для яких перевагою є домінантність над кимось (підлеглими, колегами тощо) і які звикли переслідувати тільки першочергово свою власну мету, яка не співпадає з іншими учасниками взаємодії. У таких випадках вірогідність конфлікту завжди зростає.

Відмінність в способі досягнення цілей. Люди, які є учасниками спільної діяльності, зокрема учасники сімейної взаємодії мають відмінність у поглядах на спосіб досягнення мети. Можливості у поглядах батьків та дітей мають відмінність у певних поглядах на проблему, способах реалізації її та як це реалізувати. Різні погляди учасників певного процесу мають свої побажання і вважають, що їхнє вирішення питання буде найкращим.

Незадовільні комунікації. Дослідження показують, що конфлікти відбуваються в сім'ї із за причини невмінням комунікувати один з одним. І як правило, з цього виникають претензії один до одного, які спонукають до конфліктів учасників процесу. Як правило, це вважається нормальною та нажаль звичним у повсякденному житті. Не правильно подана або неточна подача інформації чи її відсутність стає причиною і також дисфункціональним наслідком конфліктної ситуації. Не вміння комунікувати призводить до конфліктів в управлінні.[32, с. 51-54].

Відмінності в психологічних особливостях. Вважається однією з неголовних причин виникнення конфлікту. Кожній людині притаманні певні риси, звички, установи, темперамент та характерологічні особливості особистості. І тому можна стверджувати, що кожна людина є унікальною і своєрідною. Але попри це можуть наскільки бути різні люди в комунікації між собою, що це буде проблематично для спілкування і для вирішення поставлених цілей. В працях психологів, де розглядається аналіз конфлікуючих сторін завжди пов'язані з особливостями особистості,

виявляються у нерозумінні один одного в різних системах як сімейних, виховних, повсякденних та будь яких. Беручи до уваги стосунки між батьками та дітьми, то як правило для нормальної взаємодії батьки повинні бути терплячими до своїх чад та вимогливими, одночасно доброзичливими та гнучкими у своїх вимогах, з розумінням ставитися до бажань своєї дитини і найбільш бути об'єктивними.

Вважається, що за негативні наслідки завжди несуть відповідальність батьки. Передумовами формування толерантного та правильного відношення батьків до дітей є адекватний рівень самоповаги та пошани до навколишніх, самоконтроль батьків та самоаналіз стосовно дитячих пустощів. Виділяють такі типи конфліктогенних психологічних ситуацій, до них належать конфлікти діяльності, вони виникають у зв'язку з вмінням виконувати сімейні обов'язки, навчанням та успішністю в школі; поведінкові конфлікти- вони виникають при порушенні правил поведінки як в школі так і вдома; конфлікти відносин це такі конфлікти що виникають у сфері емоційно-особистісних взаємовідносин у системі «батьки-діти» і у контексті їх спілкування. Проаналізувавши вищесказане, можна з твердженням сказати, що конфлікти можна розглядати в різних класифікаціях по відношенню до конфліктних ситуацій.

1.3. Гендерні особливості сімейних конфліктів

Сімейні конфлікти зазвичай мають форму міжособистісних конфліктів, які мають переважно негативний характер і часто призводять до сімейної несумісності [18, с. 17]

Конфлікти у сім'ї засновані на розбіжностях мотивів і думок, спрямованих на протилежне. Сімейні конфлікти мають свої особливості, які необхідно враховувати при їх запобіганні та подоланні.

1. Перш за все, сімейні конфлікти відрізняються особливою тематикою, особливість якої виникає з унікальності сімейних відносин.

Найважливішою особливістю сімейних відносин є те, що вони є їх основним змістом. Він складається як з юридичних, так і етичних зобов'язань, що впливають з міжособистісних відносин (любов, спорідненість) і виконання

сімейних функцій: репродуктивна, освітня, економічна, рекреаційна (взаємодопомога, підтримка здоров'я, дозвілля та відпочинок), комунікативно-терапевтична.

2. Сімейні конфлікти різняться за своїми причинами, найважливішими з яких є:

- обмеження свободи сімейної діяльності, поведінки і самовираження;
- ненормальна поведінка одного або декількох членів сім'ї (алкоголізм, наркоманія тощо);
- наявність протилежних інтересів, прагнень, обмежених можливостей для задоволення потреб людини в сім'ї (з її точки зору);
- авторитарні і жорсткі типи відносин, які розвиваються в сім'ї;
- наявність матеріальних проблем, які важко вирішити;
- авторитарне втручання родичів у подружні стосунки;
- сексуальна несумісність подружжя в шлюбі [19, с. 106].

Аналізуючи причини сімейних конфліктів, важливо враховувати соціальні фактори мікросередовища та макрооточення. Фактори мікросередовища включають погіршення фінансового становища сім'ї, надмірну зайнятість одного або обох на робочому місці, неможливість нормальної зайнятості чоловіка або іншого члена сім'ї, відсутність довгострокового житла, відсутність можливостей для розміщення дітей в дитячих установах тощо.

3. Особливості сімейних конфліктів проявляються в їх динаміці і способах виникнення. Динаміку сімейних конфліктів можна віднести до класичних етапів (виникнення конфліктних ситуацій, сприйняття конфліктних ситуацій, відкритий конфлікт, розвиток відкритого конфлікту, вирішення конфліктів і емоційне переживання конфлікту). Однак сімейні конфлікти можуть бути викликані наростанням емоцій, швидкістю кожного етапу, формами конфронтації (звинувачення, образи, сварки, сімейні скандали, порушення спілкування) і способами їх подолання (примирення, досягнення згоди, взаємні поступки, розлучення).

4. Ключовою характеристикою сімейних конфліктів є те, що вони можуть

мати серйозні соціальні наслідки.

Частота сімейних конфліктів - важливий показник стабільності шлюбу. У нестабільних подружніх стосунках виникають систематичні конфлікти, сварки і емоційне напруження, які є основою для негативних прогнозів щодо перспектив збереження і розвитку сім'ї. Важливо прояснити питання про умови стабільності подружніх відносин, щоб одночасно можна було уникнути сімейних конфліктів.

Умови стабільності подружніх відносин:

- взаєморозуміння. Навички взаєморозуміння виробляються ігровим методом активного спілкування, наприклад, для молодят;
- різні рівні сумісності-фізіологічні;
- діловий;
- психоемоційний (інтерес один до одного, співчуття);
- орієнтований на цінність, заснований на функціональних ролях;
- інтерес один до одного;

Потяг (симпатія) впливає на сприйняття партнера в бік позитивної і заниженої оцінки його негативних рис. Від його успішності залежать особливості чоловіка в шлюбі. У щасливому шлюбі формуються особистісні якості партнера: емоційна стабільність, гармонія з оточуючими (низький рівень конфронтації), товарицькість, достатня надійність, чесність і свобода вираження почуттів.

У нещасливих шлюбах у подружжя розвивається емоційна нестабільність, надмірна критика на адресу інших, лідерство, панування, відчуження, сумніви, скупість у вираженні почуттів, думок і планів [19, с. 109].

Моделі подружніх і сімейних відносин дозволяють нам прогнозувати майбутнє їх розвитку. Позитивні прогнози перспектив подружніх взаємин будуються на подібності цих якостей в характері обох партнерів, таких як товарицькість, надійність, незалежність. Негативні прогнози включають домінування, емоційну скутість, ізоляцію і нестабільність, що досягається за рахунок подібності цих якостей в характері обох партнерів [19, с.109].

Гендерний конфлікт заснований на нормативних уявленнях про

поведінку чоловіків і жінок та небажання або нездатністю людини або групи людей відповідати цим ідеям (вимогам). Гендерний конфлікт заснований на гендерній диференціації, яка існує в будь-якому суспільстві. Гендерний конфлікт на всіх функціональних рівнях соціальної реальності породжується диференціацією гендерних ролей. Оскільки набір морфологічних і біологічних характеристик визначається терміном «стать», відповідно, соціально обумовлені уявлення про чоловіків і жінок визначаються терміном «стать».

Гендерна диференціація - це процес, при якому біологічним відмінностям між чоловіками та жінками надається соціальне значення та використовується як інструмент соціальної класифікації [7]. За словами М. Ткалича, важливим поняттям концепції гендерної конструкції є процес взаємодії, за допомогою якого індивід привласнює свою гендерну ідентичність собі та організовує її для інших. Поняття «створення статі» визначає соціальні очікування, ролі і традиційні вимоги до сексуальної адекватності поведінки у всіх сферах: міжособистісні відносини, сім'я, професія.

Основні положення парадигми гендерного конструювання щодо «гендерного конструювання» полягають у наступному:

1) гендер діє як спосіб організації повсякденного життя і повинен розумітися як явище, а не як відмінність;

2) засвоєння досвіду суб'єкта носить активний характер: суб'єкт сам створює гендерні правила і гендерні відносини у взаємодії з оточуючими, а не засвоює і відтворює їх, як вважають представники гендерно-рольового підходу.

Отже, гендерна взаємодія відбувається не від суб'єкта до об'єкта, а від об'єкта до об'єкта. Коли людина «чинить гендер», вона робить це по відношенню до інших людей. Секс не є власністю людини як продукту взаємодії з іншими [27, с. 30-31]. О. Курдібаха вважає, що формування гендерних якостей людини відбувається в процесі гендерної соціалізації, тобто під впливом соціокультурного середовища, і вимагає певного фактора в особистості як представника певної статі.

Науковий підхід до розробки програм гендерного виховання повинен враховувати основні закономірності гендерної соціалізації та особливості цього

процесу на основних вікових етапах розвитку особистості [35, с.3]. Характер людської поведінки в конфлікті залежить від об'єктивних обставин конфлікту, зокрема від сили сторін, наявності союзників, підтримуючих сил, матеріальних та інших ресурсів, якими володіють сторони конфлікту, балансу сил тощо. [1].

Гендерна ідентичність - це усвідомлення людиною суб'єктивного розуміння і досвіду гендерних ролей, яке проявляється в єдності гендерної свідомості і поведінки. тать - це перша ознака того, що людина входить в «людський світ». Сприймати себе як особистість певної статі - значить сприймати себе як особистість, особистість. Таким чином, гендерна ідентичність є основним компонентом людської самосвідомості та сутністю її цілісності. Гендерна ідентичність формується поступово в процесі гендерної соціалізації. Вирішальним етапом його формування є статеве дозрівання, в якому відбувається остаточне формування [35, с .20]. Гендерні відмінності - це відмінності в поведінці щодо статі учасників конфлікту через взаємні непорозуміння, відмінності в інтересах, цінностях і підходах до вирішення нових проблем.

I. Русинка стверджує, що за допомогою сили чоловіки будують суперечливі відносини один з одним і відкидають слабких. Конфліктні ситуації між дівчатами вирішуються на емоційному рівні, в суперечках, бойкоті. Вони часто «обмовлюють», пліткують один про одного [46].

Чоловіки і жінки по-різному вирішують конфліктні ситуації, що виникають в сімейному і домашньому колі. Жінки виявляють більшу толерантність і бажання йти на компроміс, щоб інтереси були узгоджені. У цьому випадку чоловіки частіше вдаються до «сильних» заяв і лайок, в той час як жінки частіше плачуть. Подолавши конфлікти, чоловіки виявляють більш виражену конкуренцію та примирення, ніж жінки, а жінки виявляють згуртованість та співпрацю. Стратегії уникнення однаково виражені у чоловіків і жінок [46]. При вирішенні спорів жінки більшою мірою керуються думкою інших, що пояснюється їх значною доречністю. Таким чином, роль посередників при вирішенні конфліктів за участю жінок велика. Ось чому жінки частіше звертаються за допомогою до інших людей, психологів, лікарів

та психотерапевтів і намагаються зменшити психічну напругу, розмовляючи. При цьому чоловік вибирає посередника виходячи з параметрів роботи і статусу, в той час як жінка цінує його зовнішність [12]. Очевидно, що поведінка жінок і чоловіків значно різниться при вирішенні конфліктів: чоловіки і жінки по-різному сприймають цілі спілкування, зокрема, різні цінності самого конфлікту і стратегії вирішення конфліктів.

Висновки до першого розділу

Сімейні конфлікти зазвичай мають форму міжособистісних конфліктів, які мають переважно негативний характер і часто призводять до сімейної несумісності.

Конфлікти у сім'ї засновані на протиріччях мотивів і думок, спрямованих на протилежне. Сімейні конфлікти мають свої особливості, які необхідно враховувати при їх запобіганні та подоланні.

Частота сімейних конфліктів - важливий показник стабільності шлюбу. У нестабільних подружніх стосунках виникають систематичні конфлікти, сварки і емоційне напруження, які є основою для негативних прогнозів щодо перспектив збереження і розвитку сім'ї. Важливо прояснити питання про умови стабільності подружніх відносин, щоб одночасно можна було уникнути сімейних конфліктів.

Поведінка жінок і чоловіків значно різниться при вирішенні конфліктів: партнери по-різному сприймають цілі спілкування, зокрема, існують гендерні відмінності цінностей самого конфлікту і стратегій вирішення конфліктів.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У МОЛОДІЙ СІМ'Ї

2.1. Опис психодіагностичного інструментарію

Спираючись на завдання дослідження, необхідним виступає процес добору ефективних методів психологічного дослідження для повного виконання поставленої мети. В роботі неодноразово вказувалося на те, що конфліктність – це комплексне явище, а отже, воно має значну варіативність. Маються на увазі гендерні, вікові, індивідуально-типологічні особливості кожної конкретної особистості загалом і тих осіб, які увійшли до вибірки емпіричного дослідження зокрема.

Вибірку досліджуваних склали 60 респондентів, тобто 30 подружніх пар (30 чоловіків та 30 жінок), віком від 24 до 30 років, стаж спільного життя яких не перевищує 1 року, тобто адаптаційний період.

У випускній роботі було використано наступні методики дослідження конфліктів у взаєминах молодого подружжя:

Тест на рівень конфліктності «Чи конфліктна Ви особистість?» Н. Кіршевої і Н. Рябчикової. (Додаток А)

1. Тест «Чи розумієте ви один одного?» (Додаток Б)
2. Методика «Задоволеність шлюбом» (Додаток В)
3. Методика «Рольові очікування і домагання в шлюбі» (Додаток Д)

Тест на рівень конфліктності «Чи конфліктна Ви особистість?»
Н. Кіршевої і Н. Рябчикової.

Тест складається з одинадцяти тверджень-запитань, на кожне з яких є три відповіді: за відповідь «а» – нараховується 4 бали, «б» – нараховується 2 бали, «с» – нараховується 0 балів. На основі підрахованих балів відносять до певного рівня конфліктності – не конфліктна особистість, конфліктна особистість і дуже конфліктна особистість.

Кількість балів від 30 до 44. Такі люди відзначаються тактовністю, вони

не люблять конфліктів. Вміють їх згладити, легко уникають критичних ситуацій. Коли таким людям доводиться вступати в суперечку, то вони прораховують, як це може відбиватися на їхньому робочому місці праці або дружніх стосунках. Такі особистості прагнуть бути приємним для тих, що їх оточують, але якщо їм потрібна допомога, вони не завжди наважуються її надати.

Від 15 балів до 29 балів. Про таких особистостей говорять, що вони конфліктні. Вони наполегливо обстоюють свою думку, незважаючи на те, як це вплине на їхні робочі та особистісні стосунки.

Від 0 до 14 – дуже конфліктні люди, вони живуть для того, щоб знаходити причини для конфліктів, ніколи не вибиратимуть тактики, які б допомогли зупинити конфлікт. [40, с. 88-91]

Тест «Чи розумієте ви один одного?» Даний тест призначений для виявлення наскільки добре респонденти розуміють один одного, наскільки присутнє чи відсутнє взаєморозуміння. Вважається, що це одне з основних

Тестом є опитувальник, який складається з 10 питань, на кожне з яких пропонується три варіанти відповіді. Подружжю пропонується прочитати кожне запитання і вибрати один з трьох запропонованих варіантів. Текст тесту і ключі до нього представлені в Додатку 1. Обидва партнери вибирають одну з трьох перелічених відповідей. Пізніше підраховуються бали, які кожен з них набрав. Після підрахунку балів, відносимо до відповідної категорії конфліктності: [55, 56]

0-8 – високий рівень конфліктності; 9-15 – середній рівень конфліктності;
16-22 – задовільний рівень конфліктності; 23-29 – низький рівень конфліктності.

Методика «Задоволеність шлюбом» В. Століна, Г. Бутенко, Т. Романова, і призначена для експрес-діагностики ступеня задоволеності-незадоволення шлюбом, а також ступені задоволеності-незадоволеності шлюбом, а також призначена для певних соціальних груп для встановлювання відношення досліджуваних до їх сімейного життя, а також до взаємостосунків між дружиною чи чоловіком; призначається для допомоги, щоб розібратися

самим у своїх стосунках, а також що саме їх у сімейному спільному житті не влаштовує чи турбує.

Опитувальник є одновимірною шкалою, який вміщує 24 твердження. Ці твердження відносяться до різних сфер життєдіяльності як сприймання себе та партнера, установки, цілі, думки, оцінювання та оцінки. Кожному твердженню відповідають відповіді які містять три варіанти: вибраний варіант а) означає вірно, варіант б) важко сказати, а вибрана відповідь в) невірно (Додаток 2). [54, с. 29-32]

Досліджуваним пропонується бути уважним та прочитати кожне твердження після цього вибрати одне твердження з трьох запропонованих варіантів відповіді, при цьому варто уникати проміжних відповідей, таких як «мені важко сказати» або «я не можу відповісти» і так далі.

Методика «Рольові очікування і домагання в шлюбі»

Призначення тесту. Методика Визначення узгодженості сімейних цінностей і рольових установок в подружній парі (**РУП**) дозволяє визначити:

- Поняття та уявлення подружжя про **значимість** батьківських обов'язків, сексуальних стосунків, інтересів чоловіка та дружини, ведення господарсько-побутового добробуту, емоційної та моральної підтримки один одного, зовнішньої привабливості подружжя в сімейному житті. Ознаки тих показників, відображають головні функції сім'ї, та складають «шкалу сімейних цінностей» (ШСЦ).

- Уявлення подружньої пари про **розподіл сімейних ролей** між собою при здійсненні сімейних функцій. Всі ці функції об'єднані в «шкалі рольових очікувань і домагань» (ШРОД). [33]

Подружнім парам пропонується кожному окремо ознайомитися з переліченими твердженнями, відповідно їх статі. Подружжю пропонуються картки на яких зображені різні твердження про сім'ю, шлюб, стосунки чоловіка і дружини. Уважно читаючи кожне твердження, партнери повинні розподілити всі картки відповідно чотирьом варіантам відповідей. Відповіді опитуваних оцінюються за наступною схемою:

- На відповідь «Повністю згоден» нараховується *3 бали*;

- На відповідь «Загалом це вірно» – 2 бали;
- На відповідь «Це не зовсім так» – нараховується 1 бал;
- На відповідь «Це невірно» – 0 балів.

Далі підсумовуються набрана кількість балів з кожного показника *шкали сімейних цінностей (ШСЦ)*. Підсумковими показниками рахуються перші два показники. Далі обчислюються підсумкові бали решту показників і визначаються як півсума балів за підшкалами «домагання» та «очікування».

1. Результати за шкалою значущості **сексуальних стосунків** в шлюбі. Якщо набрано високі оцінки (в межах 7–9 балів) то це означає, що чоловік чи дружина вважають сексуальну гармонію як найважливішу умову сімейного щастя, відношення до чоловіка чи дружини в таких випадках залежить від оцінки її чи його як сексуального партнера. Якщо набрано (менше 3 балів), тобто низька оцінка, то інтерпретація таких балів означає, що недооцінюється партнер у сексуальних шлюбних стосунках.

2. Результати шкали, **особистісної ідентифікації з шлюбним партнером**, які відображають установку чоловіка чи дружини. Високі оцінки передбачають очікування спільних інтересів партнерів, їхніх потреб, способу проведення спільного часу та ціннісних орієнтацій партнерів. Якщо за даною шкалою респонденти набрали менше 3 балів, це є свідченням того, що їхні установки зосередженні на особисту автономію.

3. Шкала, яка дає можливість виміряти установки чоловіка чи дружини на реалізацію **господарсько-побутових функцій сім'ї**. дана шкала містить дві підшкали: «рольові очікування» та «рольові домагання». Шкала «рольові домагання» означає наскільки активно приймається участь самого себе у веденні домашнього господарства. А спільна оцінка даної шкали означає як оцінка ведення та організації сім'ї у значущості побуту обох партнерів. Наступна підшкала це «рольові очікування», дана шкала розшифровується не тільки як здатність, але й ступінь очікування від своєї другої половини активного втручання та ведення добробуту побуту. І чим вища оцінка за даною шкалою, тим вищі вимоги партнер пред'являє до своєї

половинки в участі в організаційному процесі ведення господарства та побутових питань.

4. Наступна шкала, це шкала **батьківських обов'язків**. Дана шкала дозволяє отримати дані про відношення до виконання обов'язків батьків. Підшкала *«рольові очікування»* означає які установки сімейної пари домінують та приймають участь активності у виконанні батьківської ролі. Для відображення орієнтації дружини чи чоловіка на свої обов'язки щодо виховання дітей ми послугуємося підшкалою *«рольові домагання»*. Спільна оцінка двох підшкал розглядається як значущий показник для дружини чи чоловіка своїх батьківських функцій. Отже, чим вищий показник даної шкали, тим вища роль батьківства (дружини чи чоловіка) і надавання домінантної ролі батька чи матері, тим самим це означає, що основна цінність це батьківство, яке сконцентровує навколо себе життя цілої сім'ї. [44]

5. наступна шкала на **значущість зовнішньої соціальної активності** (професійною, суспільною). Вона відображає певні установки партнерів для стабільного шлюбно-сімейного зв'язку. У цій шкалі є дві підшкали:

«рольові очікування» та *«рольові домагання»*. У підшкалі *«рольові очікування»* вимірюється ступінь орієнтації партнерів (чоловіка та дружини) на активну роль у суспільстві, а також на серйозні професійні інтереси кожного з подружжя. Друга підшкала *«рольові домагання»* показує нам професійні потреби, які властиві для партнерів. Спільна оцінка виражається показником значущості для обидвох сімейних партнерів поза сім'єю їхніх власних інтересів, які інтерпретуються як основні цінності процесу міжособистісної взаємодії сімейного подружжя.

6. Наступною шкалою є **значущість емоційно-психотерапевтичних функцій шлюбу**, шкала що показує установку подружжя на емоційність та надання психотерапевтичних послуг одного з подружніх партнерів. У підшкалі *«рольові домагання»* спостерігається тенденція до надання *«психотерапевтичних»* послуг одному з партнерів. Друга підшкала *«рольові очікування»* демонструє нам ступінь орієнтації кожного з подружжя, що один з них візьме лідерську роль в сім'ї стосовно забезпечення емоційного та

психологічного комфорту та буде надавати емоційну та моральну підтримку, і буде створювати «психотерапевтичну атмосферу» у сімейному житті. Загальна оцінка за двома підшкалами інтерпретується як показник значущості подружжя для взаємоемоційної та моральної підтримки для емоційної та моральної стабілізації загалом у сімейному житті подружжя.

7. останньою шкалою у нашій методиці є шкала на **значущість зовнішнього вигляду**. Дана шкала вказує, що зовнішній вигляд та стандарти сучасної моди відіграють важливу роль у сім'ї. Отже, одна з підшкал «рольові очікування» показує бажання партнера мати зовнішньо привабливого подружнього партнера. Підшкала «рольові домагання» показує на власну привабливість, прагнення завжди гарно, красиво та по моді одягатися. Спільна оцінка шкали розглядується як показник орієнтації чоловіка чи дружини на сучасні тенденції моди та зовнішнього вигляду. [6]

1. Методика «Порівняння цінностей» Х. Флойда.

Автором даного варіанту техніки «Порівняння цінностей» є Х. Флойд. Ця техніка орієнтована на виявлення поглядів партнерів на сімейні цінності. Проводиться за участю як мінімум двох членів сім'ї. Кожному з них пропонується індивідуальне домашнє завдання.

Досліджуваним дається завдання подумати, які цінності є найбільш значущими для них і для їхнього партнера. Тоді пропонується скласти списки: один список – власні цінності, інший – цінності партнера. Цінності необхідно розташувати в порядку їх значущості. Важливим моментом є те, що досліджувані можуть включати у свої списки все, що вважають значущим, без обмежень щодо їх змісту. При цьому, члени сім'ї не повинні між собою обговорювати складені списки.

У фокусі обговорення і аналізу можуть виявитися наступні питання:

- протиріччя між списками і всередині кожного списку;
- адекватність уявлень членів сім'ї про цінності один одного;
- відмінності і подібності в змісті списків;
- про взаємодоповнюваність членів сім'ї та ін.

Важливим моментом роботи є обмін враженнями, які можуть виникнути у

членів сім'ї при ознайомленні зі списками один одного.

Техніка «Порівняння цінностей» дозволяє виявити цінності, що впливають на сімейні взаємини, в умовах конструктивного обговорення. Аналіз розбіжностей ціннісних орієнтацій дає можливість членам сім'ї побачити, в чому їх схожість, відмінності і взаємодоповнюваність.

2.2. Основні результати дослідження та їх порівняльний аналіз

Тест на рівень конфліктності «Чи конфліктна Ви особистість?» Н. Киришевої і Н. Рябчикової.

Мета цієї методики: виявити рівень конфліктності досліджуваних і порівняти дані за статевою ознакою.

Підрахувавши отримані дані, ми отримали наступні узагальнені результати:

- кількість балів від 30 до 44 отримали 9 осіб, з яких 7 чоловіків і 2 жінок; цей показник свідчить про те що в сімейному житті ці люди поведуться тактовно, не люблять конфліктів, вміють їх згладити, легко уникають критичних ситуацій. Коли ж їм доводиться вступати в суперечку, то зазвичай враховують те, як це може відбиватися на їхньому сімейному житті та стосунках із своєю «половинкою».

- кількість балів від 15 до 29 отримали 30 досліджуваних загалом, з яких 17 чоловіків та 13 жінок. Такі люди не є схильними до конфліктів, але в його умовах також не будуть старатись його припинити.

- кількість балів від 0 до 14 отримали 21 досліджуваних, з яких 6 чоловіків та 15 жінок. Про таких людей можна сміливо говорити, що вони є конфліктними особистостями (це стосується даного періоду їхнього життя). Вони наполегливо обстоюють свою точку зору, незважаючи на те, який вплив буде на їхні особисті стосунки. Звичайно на ранніх етапах адаптації один до одного така поведінка не сприяє швидкому порозумінню і як результат виникають часті конфлікти в молодій сім'ї.

Тобто в процентному співвідношенні відбувся такий розподіл:

$$x = \frac{x_k}{n} * 100\%$$

Де x – процентне співвідношення

x_k - кількість досліджуваних за певним рівнем; n – загальна кількість досліджуваних.

- низький рівень конфліктності 15%;
- середній рівень – 50%
- і високий рівень 35% досліджуваних

Як не дивно, але серед досліджуваних виявилася тільки одна пара, де обоє досліджуваних не мали схильності до конфліктних ситуацій, тобто обоє відзначились низьким рівнем конфліктності, практично в більшості пар хоча б один з подружжя був конфліктною особистістю, що, безумовно, відіграє роль у виникненні конфліктної ситуації і конфлікту зокрема. Графічне зображення даних, що демонструють загальний рівень конфліктності серед досліджуваних молодих пар представлені в наступній діаграмі.

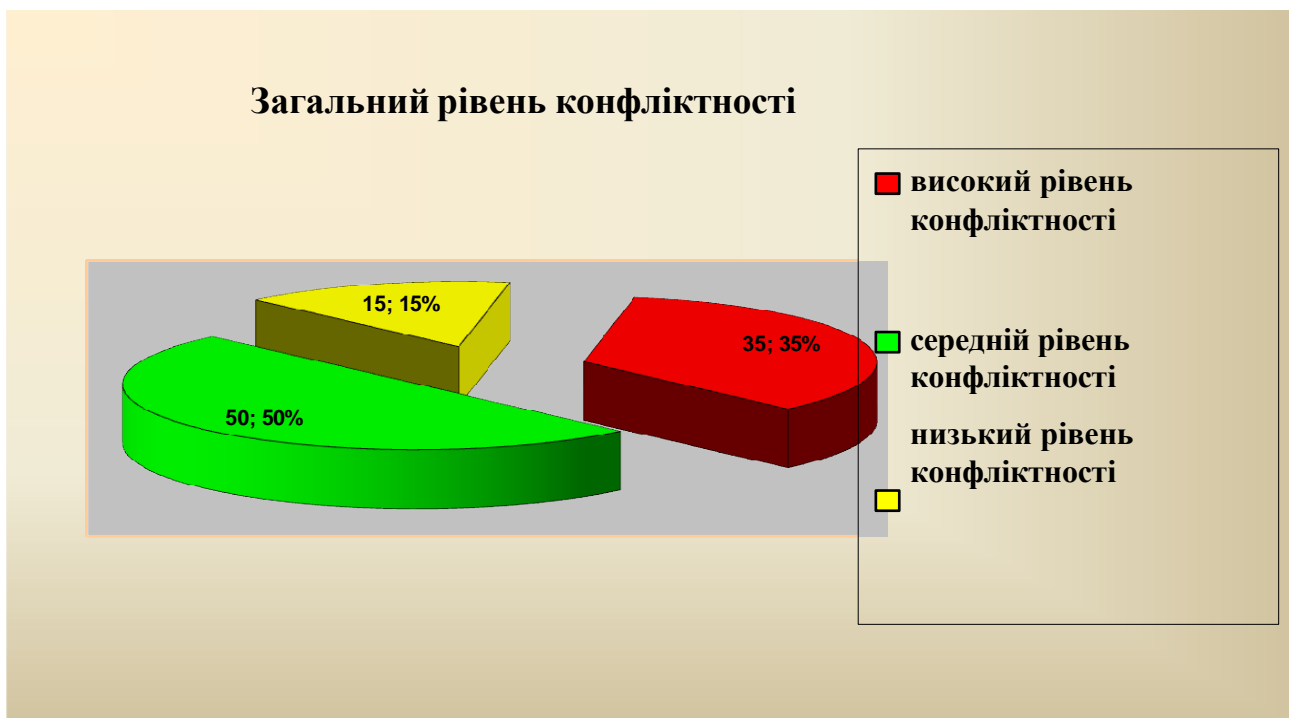

Рис.2.1. Загальний рівень кофліктності досліджуваних пар

Наступна діаграма демонструє рівні конфліктності, що розподілені за статевою ознакою.

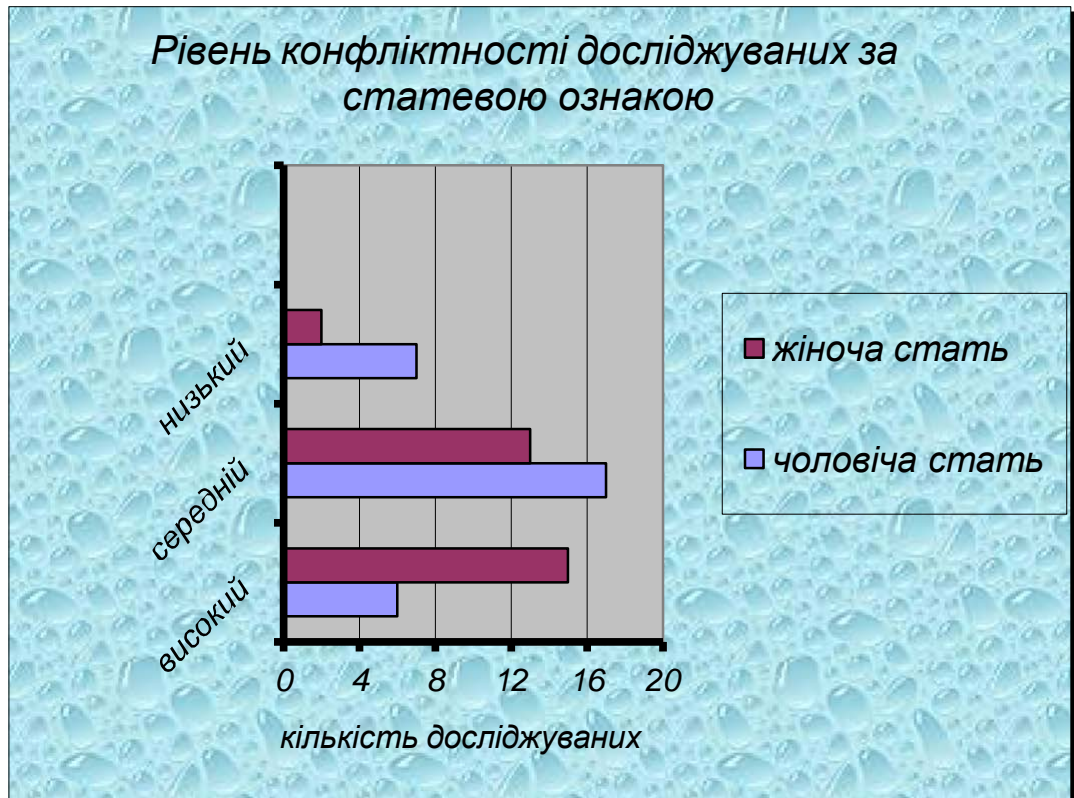

Рис.2.2. Рівні конфліктності за статевою ознакою

Для того, щоб статистично достовірно довести те, чи різняться вибірки відібранні за статевою ознакою було використано Т-критеріальний аналіз Стьюдента.

Цей аналіз має практичне значення при оцінці статистичної значимості різності вибірових середніх величин в співставляваних розподілах.

n_0 (нульовою гіпотезою) послужить твердження про те, що досліджувані вибірки достовірно різняться.

Тест «Чи розумієте ви один одного?»

Мета використання даної методики: мета нашого тесту - виявити, наскільки є розуміння один одного, і чи добре знають один одного, і чи є присутність чи відсутність взаєморозуміння між подружжям. Нерозуміння партнерів призводять до виникнення конфлікту.

Після підрахунку і аналізу отриманих даних, нами були виділені наступні діапазони значень показників ступеня взаєморозуміння в парі.

Згідно з нашим аналізом даних, лише в 3 випадках в сім'ї прийнято розповідати про наболілі свої життєві проблеми. Як показано, що в тих сім'ях

панує розуміння один одного та вони вміють вислухати один одного. У таких партнерів не має потреби розповідати та ділитися із кимось іншим: подругами, колегами, друзями, з родичами, бо вдома їх розуміють краще.

4 досліджувані з чоловіків і 5 досліджуваних з жінок, вибирають, про що розповідати, а про що слід мовчати. Аналізуючи дані респондентів можна стверджувати, що подружжя не довіряє один одному – просто вони вважають, що делікатніше не говорити про всі проблеми зі своєю половинкою.

11 досліджуваних з чоловіків і 7 досліджуваних з жінок відчують, що в їхніх сім'ях немає взаєморозуміння між партнерами. Як видно з дослідження, що вони не розповідають партнерові свої проблеми. Є низка певних речей, де могли б партнери між собою обговорити але цього не виникає.

У найважчому положенні опинилися 12 досліджуваних з чоловіків і 15 досліджуваних з жінок. Як показало дослідження, що в таких сім'ях партнери між собою не розмовляють і немає повного взаєморозуміння. Є багато наболілих питань у двох партнерів, але вони про них воліють не говорити один з одним. І, як правило, у сім'ї присутнє відчуження до партнера, тому що кожен відчуває необхідність мати людину, яка б його розуміла.

В процентному співвідношенні відбувся такий розподіл за ступенем взаєморозуміння досліджуваних. Графічно все вищезазначене можна зобразити наступним чином:

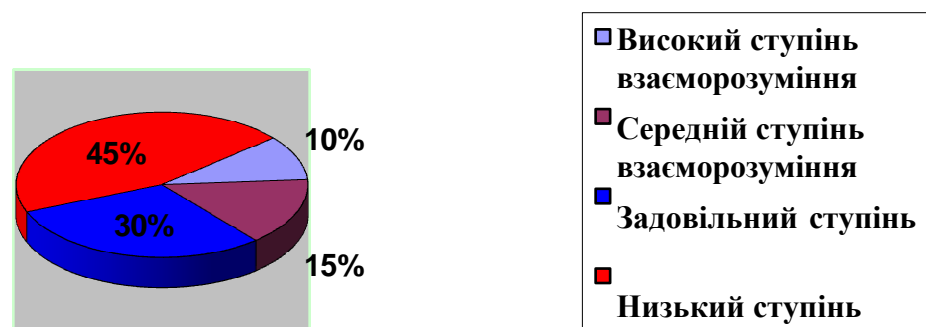

Рис. 2.3. Ступені взаєморозуміння досліджуваних

Тобто можна зробити висновок, що майже половина досліджуваних не знаходять шляхи взаєморозуміння зі своєю половинкою, у 30% відсотків – задовільний ступінь взаєморозуміння і тільки у 25 відсотків досліджуваних середні та високий рівень взаєморозуміння.

Методика «Задоволеність шлюбом»

Мета методики: встановити відношення респондентів до їхнього сімейного життя, а також до стосунків з дружиною/чоловіком; надати допомогу обидвом партнерам, що саме в їхньому шлюбі обидвох не влаштовує чи турбує.

Первинні результати дослідження за даною методикою представлені в Таблиці 2.1 і Таблиці 2.2

Таблиця 2.1

Ступінь задоволеності шлюбом (жінки)

№	Жінки	кількість балів	Ступінь задоволеності
1	Оля	24	Швидше незадоволення, ніж задоволеність
2	Юлія	19	Значне незадоволення
3	Надя	19	Значне незадоволення
4	Наталя	25	Швидше незадоволення, ніж задоволеність
5	Аня	39	Практично повна задоволеність
6	Інна	32	Значна задоволеність
7	Наталія	26	Часткова задоволеність і незадоволення
8	Ілона	19	Значне незадоволення
9	Інна	24	Швидше незадоволення, ніж задоволеність
10	Олена	20	Значне незадоволення
11.	Люда	19	Значне незадоволення
12.	Оля	20	Значне незадоволення
13.	Орися	40	Практично повна задоволеність
14.	Марія	31	задоволеність

15.	Галина	18	Значне незадоволення
16.	Софія	19	Значне незадоволення
17.	Анна	20	Значне незадоволення
18.	Оксана	14	абсолютне незадоволення
19.	Іра	17	Значне незадоволення
20.	Діна	26	Часткова задоволеність і незадоволення
21.	Люда	20	Значне незадоволення
22.	Оля	22	Часткова задоволеність і незадоволення
23.	Тетяна	25	Часткова задоволеність і незадоволення
24.	Христина	15	Абсолютне незадоволення
25.	Люба	28	Часткова задоволеність і незадоволення
26.	Леся	20	Значне незадоволення
27.	Іванна	19	Значне незадоволення
28.	Катерина	35	задоволеність
29.	Богдана	20	Значне незадоволення
30.	Мар'яна	26	Часткова задоволеність і незадоволення
Середнє значення		23,4	

Таблиця 2.2

Ступінь задоволеності шлюбом (чоловіки)

№	Чоловіки	кількість балів	Ступінь задоволеності
1	Макс	26	Часткова задоволеність і незадоволення
2	Дмитро	24	Швидше незадоволення, ніж задоволеність
3	Дмитро	26	Часткова задоволеність і незадоволення
4	Давид	34	Значна задоволеність
5	Діма	35	Значна задоволеність
6	Алекс	19	Значне незадоволення

7	Олександр	32	Значна задоволеність
8	Сергій	20	Значне незадоволення
9	Володимир	26	Часткова задоволеність і незадоволення
10	Михайло	24	Часткова задоволеність і незадоволення
11.	Олександр	22	Часткова задоволеність і незадоволення
12.	Віктор	14	абсолютне незадоволення
13.	Михайло	32	Значна задоволеність
14.	Тарас	17	Значне незадоволення
15.	Мар'ян	23	Часткова задоволеність і незадоволення
16.	Владислав	19	Значне незадоволення
17.	Андрій	30	Значна задоволеність
18.	Олег	13	абсолютне незадоволення
19.	Олег	20	Значне незадоволення
20.	Василь	35	Значна задоволеність
21.	Микола	20	Значне незадоволення
22.	Остап	27	Часткова задоволеність і незадоволення
23.	Роман	22	Часткова задоволеність і незадоволення
24.	Богдан	32	Значна задоволеність
25.	Андрій	11	абсолютне незадоволення
26.	Андрій	20	Значне незадоволення
27.	Степан	34	Значна задоволеність
28.	Валентин	17	Значне незадоволення
29.	Микола	28	Часткова задоволеність і незадоволення
30.	Костянтин	37	Значна задоволеність
Середнє значення		24,7	

Узагальнивши результати дослідження, можна сказати, що 5

досліджуваних (2 жінки і 3 чоловіки) абсолютно незадоволені шлюбом, 22 досліджуваних (14 жінок та 8 чоловіків) значно не задоволені шлюбом, 4 досліджуваних (3 жінок і 1 чоловік) швидше незадоволені, ніж задоволені шлюбом, 14 досліджуваних (6 жінок і 8 чоловіків) частково задоволені і частково незадоволені шлюбом, 3 досліджуваних (2 жінок і 1 чоловік) задоволені цілком шлюбом, 10 досліджуваних (1 жінка і 9 чоловіків) значно задоволені шлюбом, та 2 жінок повністю задоволені своїм шлюбом. Проаналізувавши отримані дані, можна зробити висновки, що у більшій половині подружніх пар є повне, значне чи незначне незадоволення шлюбом, що в свою чергу призводить до «вилливу» свого незадоволення у конфліктну ситуацію.

На рисунку 2.4. представлені відсоткові співвідношення задоволеністю шлюбом.

Абсолютна незадоволеність – 8,1%;

Значна незадоволеність шлюбом – 37%;

Швидше незадоволені, ніж задоволені - 6,6%;

Частково незадоволені і частково задоволені -23,3%;

5% цілком і повністю задоволені своїм шлюбом;

16,7% значно задоволені шлюбом;

3,3% абсолютно задоволені своїм шлюбом;

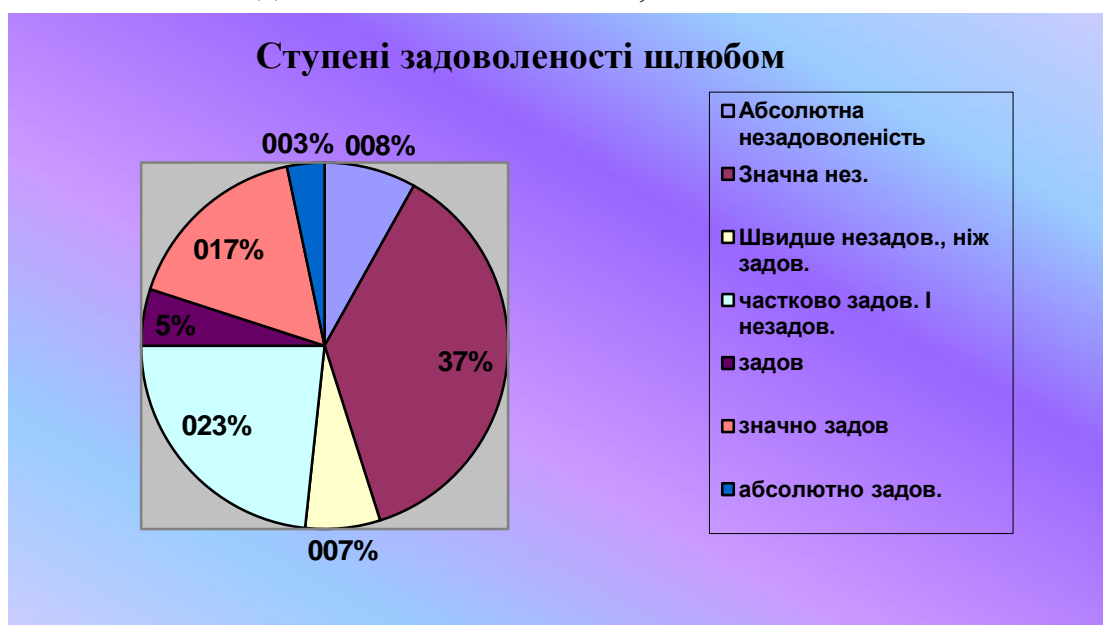

Рис. 2.4. Ступені задоволеності шлюбом

Співставивши отримані дані за трьома методиками ми отримали наступну діаграму, яка графічно показує що рівень конфліктності, взаєморозуміння один одного та задоволеність шлюбом тісно пов'язані між собою. Так процентне співвідношення негативних показників за цими якісними ознаками приблизно однакові і не різняться більше, ніж на 5% (35% конфліктних сімей; 40% низького рівня взаєморозуміння і також 40,1% незадоволеного відсотку досліджуваних шлюбом).

Методика «Рольові очікування і домагання в шлюбі» призначена для визначення узгодженості сімейних цінностей і рольових установок в подружній парі (РУП).

Етап №1. Аналіз *індивідуальних показників* шкали сімейних цінностей, рольових очікувань і рольових домагань чоловіка (дружини). Представляє собою аналіз індивідуальних показників шкали сімейних цінностей, рольових очікувань і рольових домагань чоловіка (дружини). В кінцевому результаті ми отримали наступні дані, які дають повну характеристику уявлення дружини чи чоловіка про певну ієрархію **сімейних цінностей**. З дослідження випливає, що чим вищі набрані бали за шкалою сімейних цінностей, тим більше значима дана сфера життєдіяльності сім'ї чоловіка та дружини. Нижче представлена ієрархія цінностей у подружжі.

- 1 місце - господарсько-побутова
- 2 місце - інтимно-сексуальна
- 3 місце - батьківсько-виховна
- 4 місце - емоційно-психотерапевтична
- 5 місце - зовнішня привабливість
- 6 місце - особистісна ідентифікація з чоловіком(дружиною)
- 7 місце - соціальна активність

Загалом, можна сказати що чим цінніша сфера особистого життя, то тим більше конфліктних ситуацій виникає на підґрунті цієї області діяльності. Тобто в нашому випадку основними конфліктними сферами сімей є господарсько-побутова, інтимно-сексуальна, та батьківсько-виховна, менше конфліктують через емоційні непорозуміння та зовнішню привабливість, і практично не викликає конфліктних ситуацій особистісна ідентифікація та соціальна активність партнера.

Етап №2. Порівняльний аналіз уявлень про сімейні цінності дружини та чоловіка і їхні ролі в установці.

Інтимно-сексуальної УСЦ = |ШСЦч - ШЦСж |

Особистісна ідентифікація з чоловіком(дружиною) УСЦ = |ШСЦч - ШЦСж |

Господарсько-побутова УСЦ = |ΣДч Оч - ΣДж Ож)/2 | Батьківсько-виховна УСЦ = |ΣДч Оч - ΣДж Ож)/2 |

Соціальна активність УСЦ = |ΣДч Оч - ΣДж Ож)/2

Емоційно-психотерапевтична УСЦ = |ΣДч Оч - ΣДж Ож)/2 |

Зовнішня привабливість УСЦ = |ΣДч Оч - ΣДж Ож)/2 |

Де УСЦ – установки сімейних цінностей

Дм та Дж – домагання чоловіка та жінки

Оч та Ож – Очікування чоловіка та жінки

Рольові очікування і домагання в шлюбі

№ пари	Рольові очікування і домагання в шлюбі																														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
УСЦ подружжя	4	2	3	1	4	3	5	4	4	0	1	6	2	4	5	2	0	3	4	4	1	1	2	2	4	0	2	1	3	2	2
Інтимно-сексуальна																															
Особистісна ідентифікація з чоловіком(дружиною)	2	0	2	2	3	0	1	5	3	0	0	2	1	3	3	1	2	6	1	2	0	1	2	1	3	5		2	2	1	
Господарсько-побутова	0.5	3	3	4	3	2	4	2	1	4	4	0	2	0	5	1	4	1	2	2	4	4	4	1	2	1	1	3	2	4	
Батьківсько-виховна	5	6	4	5	4	1	6	3	3	4	6	3	5	2	5	6	0	2	0	3	3	4	5	4	0	3	5	4	5	0	
Соціальна активність	0	4	4	2	1	2	1	2	2	2	1	1	2	2	1	0	1	1	1	0	1	2	2	2	4	1	0	0	4	0	
Емоційно-психотерапевтич	3.5	3	3	2	0	3	1	1	1	3	2	3	3	2	3	0	1	2	1	4	1	1	3	0	1	1	1	4	0	2	
Зовнішня привабливість	0.5	0	1	1	2	2	1	1	0	3	2	2	4	3	4	2	1	0.5	0.5	4	0	0	3.5	2	1.5	2.5	2	1	1	2.5	

♦ - високий ступінь конфліктності подружжя

Як бачимо, що чим менша різниця між відповідями обидвох респондентів, тим більша узгодженість уявлень подружньої пари про найбільш значущі сфери життєдіяльності сім'ї. Різниця в межах трьох балів не викликати проблемних взаємин, а набрані більше 3 балів свідчать про достатньо високий ступінь конфліктності між подружжям.

Як бачимо з результатів у кожного з подружжя є сфери життя і цінності через які часто виникають конфлікти в наслідок неузгодженості як цінностей, так і рольових установок. За результатами цього етапу дослідження зрозуміло що батьківсько-виховна, та господарсько-побутова сфера є основними причинами виникнення конфліктів в цих молодих сім'ях. Майже половина конфліктних досліджуваних(45% зі 100%), конфліктують саме через ці дві сфери взаємодії.

Етап №3. Оскільки одним із завдань нашого дослідження було виявлення поглядів партнерів на сімейні цінності, нами проведено багатомірне шкалювання за допомогою техніки порівняння цінностей Х. Флойда.

В процесі збору емпіричного матеріалу серед осіб, що перебували як в громадянському, так і в офіційному шлюбі, було зібрано певну кількість асоціацій до поняття «сімейні цінності», які розділили на кілька груп за допомогою контент-аналізу. Таким чином, було сформовано п'ять груп основних цінностей досліджуваних:

- *родинні цінності* (місце родини в житті сім'ї, місце дітей, їх ролі, обов'язки, відношення до них, виховання, атмосфера в сім'ї і родині, щастя кожного члена родини);

- *емоційні цінності* (емоційна складова сім'ї, зокрема прояв почуттів між подружжям, кохання в парі, рівень конфліктності кожного з партнерів, взаємодовіра, вірність партнерів один перед одним, рівень свободи в парі, взаємна підтримка, увага партнерів один до одного, вміння знайти компроміс, турбота та піклування партнерів один перед одним);

- *матеріальні цінності* (фінансова складова сім'ї, зокрема загальне матеріальне становище, об'єкти нерухомості, власне житло, автомобіль,

предмети одягу та взуття);

- *побутові цінності* (внутрішній розподіл завдань та обов'язків по господарству, облаштування оселі, домашній побут в цілому);

- *особистісна самореалізація* (загальне задоволення власною реалізацією, творчий аспект кожного з партнерів, загальне визнання, самореалізація, стан зовнішнього вигляду, абсолютне прийняття себе та свого партнера, рівень активності в суспільстві, спілкування з друзями, вміння організувати свій час для роботи, сім'ї та відпочинку).

Як показав аналіз результатів дослідження, виділені обстежуваними нашої вибірки цінності здебільшого співпадають і в осіб, що перебувають в офіційному шлюбі, і в осіб, що надали перевагу громадянському шлюбі.

Таблиця 2.4

Відсоткове порівняння груп цінностей досліджуваних, %

Групи цінностей сім'ї	жінки	чоловіки
Родинні	16	23
Емоційні	48	37
Матеріальні	15	23
Побутові	7	9
Особистісна самореалізація	14	8

При цьому, варто зауважити, що серед жінок переважають такі цінності, як емоційні (48%), особистісна самореалізація (14%); при цьому чоловіки, пріоритетними вважають родинні стосунки (23%) та матеріальне забезпечення (23%).

Разом з тим, другою цінністю, яку виділяють чоловіки, є особистісна реалізація. Даний факт можна пояснити тим, що партнери спрямовані на особистісний розвиток, для них важливою є самореалізація, при цьому, вони меншу значущість надають родинним взаєминам та матеріальному забезпеченню. Жінки високо цінують родинні та емоційні зв'язки, матеріальне забезпечення.

Отже, як засвідчило дослідження, для партнерів-жінок важливими є

взаємна довіра, кохання, підтримка один одного, вміння йти на компроміс, взаємна допомога, повага до особистісних границь. Тому у вирішенні складних життєвих ситуацій вони будуть використовувати такі стратегії взаємного зв'язку, які будуються на основі даних цінностей.

Аналізуючи отримані результати, робимо висновки, що і чоловіки, і жінки виділяють однакові цінності, лише з різною відсотковою пріоритетністю.

2.3. Психологічна допомога молодому подружжю у вирішенні конфліктів та гармонізації взаємин

Входження в нові спільності, набуття нового статусу відповідає уявленням про соціальну адаптацію. Вона обов'язково містить прийняття особистістю на себе певної ролі, що відповідає вимогам або очікуванням оточення та пов'язана з виконанням індивідом певних обов'язків. Однак це нерідко може супроводжуватись появою рольового конфлікту, як суперечністю між істинною позицією індивіда та його конформною поведінкою в умовах життєдіяльності, що змінилися.

Проблема рольових конфліктів може розглядатися в двох аспектах: як проблема психології міжособистісних відносин і проблема соціальної психології особистості.

За визначенням одного з провідних фахівців у сфері рольових теорій Б. Біддла, рольовий конфлікт – це кожне з декількох можливих відносно тривалих невідповідностей між елементами ролей, що виявляються людьми в соціальній ситуації і призводять до проблем для однієї чи більшої кількості цих людей як індивідуумів [22].

При всій розмаїтості типів рольових конфліктів, де в науковій літературі опис зустрічається даних конфліктів, їх можна поділити на дві великі групи: до першої групи належать зовнішні, чи міжособистісні, тобто які залежать від об'єктивних характеристик, де об'єктивними характеристиками виступають реальні рольові очікування, рольова поведінки та рольові норми); до другої групи відносять внутрішні, чи внутрішньоособистісні, отже до них відносять ті

конфлікти, де люди залежні від складових компонентів когнітивної структури людини, наприклад, його уявлення про рольові очікування, Я-концепції людини).

Невірно думати, що тільки конфлікти другої групи належать до особистісних проблем. Будь-які рольові суперечності так чи інакше створюють для особистості психологічну дисгармонію, яку необхідно долати. Особистісний підхід до вирішення рольових конфліктів насамперед припускає співвідносити їх з наслідками, що відбиваються на психологічному здоров'ї особистості. Розглянемо основні типи ситуацій, у яких ці наслідки можна спостерігати.

I. Суперечності, які виникають між рольовими очікуваннями різних людей.

Певні ситуації можуть виникати тоді, коли до певного виконання ролі пред'являються суперечливі чи взаємо виключаючи одна одну вимоги з різних боків певних людей зі значущого оточення особистості. Приклади: коли чоловік бачить роль молодшої дружини інакше, аніж його матір (свекруха); коли уявлення про рольові очікування від керівника підрозділу не завжди збігаються в підлеглих і керівництва.

II. Несумісність різних ролей. Дана ситуація може виникнути тоді, коли різні ролі чи складові рольового кластера не спроможні функціонувати одночасно, або коли зміст однієї ролі в певній залежності істотно ускладнюється виконанням іншої. Наприклад буде такий: коли суперечності виникають між професійними і сімейними ролями (коли дружина не може зреалізувати свої бажання, бачення та ідентифікувати себе як матір, щоб материнство не відбилося на її професійній діяльності; суперечності між ролями першокласного професіонала та керівника (коли директор установи починає керувати колективом собі в шкоду своїм науковим задумам).

III. Суперечності між ролями, які необхідно виконувати та чи інша особистість та рольовою Я-концепцією.

Суперечності виникають у тому випадку, якщо цю роль, що виконується, (або котру повинна взяти на себе особистість) не сумісна з власними

уявленнями людини про дану роль, а також уявленню про самого себе як суб'єкта даної виконуваної ролі. Приклади: суперечності свого покликання ким хотів бути і ким став, тобто обрання невірною життєвого; а також відсутність однодумців, які будуть приймати людину та її рольові установки такими, якими дана людина їх бачить сама.

IV. Суперечності між рольовими очікуваннями та рольовою поведінкою.

Можливі ситуації однобічних і двосторонніх суперечностей (випадки дивергентних ролей чи повна рольова несумісність). Приклади: поведінка дружини або чоловіка не збігається з тими ідеалами та уявленнями про роль дружини чи чоловіка; поведінка новообраного керівника не збігається зі сформованими при колишньому керівникові очікуваннями щодо обраної ним ролі на яку очікували підлеглі.

В описаних життєвих ситуаціях можливі різні варіанти психологічної допомоги, зумовлені конкретними обставинами. Однак існують і загальні моменти. Три перших типи поєднує те, що їхнє вирішення можна звести до проблеми особистісного вибору суб'єктом ролі. У першому випадку – це вибір між суперечливими ролями. В другому – між значущими людьми. У третьому – між собою та групою чи сформованими соціальними обставинами. Необхідність вибору – дуже серйозне екзистенційне завдання, від ефективності вирішення якого може залежати, чи відбудеться особистісне зростання чи виникне життєва криза [54].

Четвертий тип ситуацій хоч і належить до міжособистісної проблематики, але також створює внутрішньоособистісні проблеми як для суб'єкта рольової поведінки, так і для суб'єкта рольових очікувань, і тим більші, чим більшим є ступінь інтернальності у вирішенні конфлікту. За усієї розмаїтості впливів (корекція рольових очікувань і прийняття ролі іншого, корекція неадекватних уявлень про рольові очікування партнера) тут також можливі варіанти особистісного вибору: це насамперед вибір між собою та значущим іншим, між внутрішньою й зовнішньою локалізацією конфлікту. У тому випадку, коли людина підкоряє свою поведінку рольовим очікуванням партнера,

конфлікт «заганяється» усередину, переходить з міжособистісного у внутрішньоособистісний.

Проблема інтернальності-екстернальності рольового конфлікту найбільш характерна для таких типів описаних ситуацій як третього та четвертого. Проблема виражається у виборі між цінностями, пов'язаними з власним Я людини, й цінностями, які асоціюються з іншими людьми. У виборі між «не-Я» та «Я» полягає власне загально прийнята стратегія поведінки у рольовому конфлікті. Однак вирішувати чи виносити його в сферу міжособистісних відносин чи «заганяти» усередину, не дається легко й безболісно. Воно залежить від таких істотних характеристик особистості, як Я-концепція та система особистісних змістів.

Яка стратегія вирішення рольового конфлікту краща, визначається в кожній конкретній ситуації, однак, як зазначав П. Горностай, орієнтація на внутрішній конфлікт менш сприятлива для особистості, тому що може стати причиною неврозів чи психосоматозів [22].

Загалом же, інтернальність більш характерна для невротиків. Однак критерій відмінності здорової особистості лежить не в перевазі якої-небудь стратегії, а в труднощах переходу між ними. Для невротика складним є вибір екстернальної форми поведінки, а неможливість вироблення інтернальної характерна для деяких соціально дезадаптованих форм психопатії. Водночас у здорової людини можлива перевага будь-якої зі стратегій, що дозволяє говорити про локус рольового конфлікту, як про стійку характеристику особистості.

Якщо для двох останніх типів ситуацій невротичне реагування пов'язане з орієнтацією на внутрішній рольовий конфлікт, то у перших двох типовою поведінкою невротика є відхід від вибору як такого, спроба

«догодити» усім ціною власного психологічного дискомфорту. Неможливість зробити особистісний вибір часто визначається неприйняттям себе, негативним самостваленням, надмірною залежністю від оцінок і думок оточення. Часто говорять про невротичну гіперсоціалізованість особистості. При цьому центр суперечності переміщується усередину особистості з усіма

характерними для цього наслідками.

Суть психологічної допомоги, що надається в подібних випадках, зводиться до знаходження ресурсів особистісного самовизначення. Людина підводиться до усвідомлення необхідності вибору, до розуміння зв'язку свого стану із ситуацією суперечливості, що неможливо усунути шляхом відходу від прийняття рішення. Однак зовсім невірно вважати одну альтернативу правильною, а інші – ні. Вибір є правильним, якщо він зроблений самим суб'єктом самостійно, усвідомлено, з орієнтацією на власні цінності, а не нав'язаний з боку, навіть під впливом досвідченого психолога.

Можна виділити основні кроки консультативної допомоги:

1. *Орієнтація на власні інтереси, на себе та свої цінності, досвід та інтуїцію. Потрібно розуміти та усвідомлювати те, що роблячи певні дії, переслідуючи власні інтереси а вони бувають і егоїстичні подекуди, і що інтереси особистості важливіші для неї в певній ситуації вибору, що буває так, що ми не завжди робимо інших людей щасливішими, якщо «наступаємо на горло» самому собі. Скоріше навпаки, помилковий вибір характеризується більш важкими наслідками для інших, ніж правильне рішення, що здається спочатку жорстоким. Такий етап проробленої роботи часто є тривалим процесом подолання негативної Я-концепції, комплексів і неконструктивних психозахисних механізмів. Однак потім особистість стає готовою до самостійних продуктивних дій. Приймаючи себе, людині, безумовно, легше прийняти інших такими, якими вони є.*

2. *Усвідомлення альтернатив вибору. Дуже важливим є розуміння того, що суб'єкт перебуває в ситуації суперечливих, часто взаємовиключних альтернатив. Часом неможливо виконувати дві чи кілька ролей без негативних наслідків для кожної з них. Найнеобхідніше визначити власні пріоритети та знайти вихід відмовитися від менш значимих цінностей особистості. Цьому може допомогти розуміння того, що відмова обертається набуттям. Найважче зробити вибір між значущими людьми, очікування яких несумісні. Особистісний вибір на користь когось неминуче створить конфліктні моменти в міжособистісному плані, які необхідно буде вирішити. Однак послідовне й*

цілісне виконання життєвих ролей допоможе суб'єкту відстояти право на саме таку модель рольової поведінки. А що стосується суперечних йому вимог інших, то краще обговорити взаємини, підійти більш формально до їх розуміння, спробувати перебудувати рольові очікування.

3. Особистісна готовність задля беззастережного прийняття певних негативних сторін, що супроводжують вибір.

Важливим є зрозуміти те, що будь-яке наше рішення пов'язане з неминучими втратами, і потрібно в певних ситуаціях прийняти дійсність такою, якою вона є. Наприклад, якщо об'єктом вибору є інша людина, що викликає суперечливі почуття, то ставлення до неї повинно бути цілісним. Не можна приймати «частину» особистості, а іншу відкидати, тому що ця роздвоєність стане джерелом неврозу. Якщо вибір зроблений на користь людини, то без примирення з усіма її негативними сторонами прийняття буде неостаточним. Якщо суб'єкт вибору відчуває, що якісь якості іншого залишаться для нього неприйнятними, то краще обрати іншу альтернативу, але зробити це «в цілому». У протилежному випадку завжди буде залишатися відчуття внутрішньої суперечливості, незавершеності, що приносить страждання або з приводу неприйнятих негативних якостей, або з приводу відкидання позитивних [3].

Отже, проблема особистісного вибору є однією з основних у концепції рольових конфліктів особистості як у теоретичному контексті, так і в практичному плані. Вона не тільки пов'язана з загальними стратегіями рольової поведінки й індивідуальними особливостями особистості. Конструктивний особистісний вибір є важливим чинником психологічної допомоги особистості в ситуації рольового конфлікту, є ефективним засобом попередження неврозів та особистісних дисгармоній, таким чином, стаючи значущою умовою особистісного зростання, набуття нового досвіду рольової поведінки, адекватного зіставлення усіх значущих для особистості рольових позицій, вибору оптимальної моделі рольової поведінки.

Для подружніх пар, що звертаються за допомогою в психологічну консультацію, конфлікти й непорозуміння з приводу розподілу ролей та

обов'язків є доволі розповсюдженими. Відзначимо, що саме поняття рольового конфлікту в зв'язку з цим використовується для формування уявлення про сімейні ролі як про конкретизовану систему прав та обов'язків, що забезпечують повсякденне життя подружжя і тісно пов'язані і між собою. Чи ці проблеми характерні тільки для молодих пар, у яких норми стосунків лише встановлюються? На жаль, ні. Конфлікти щодо функціонально-рольової структури сім'ї турбують пари з різним досвідом сімейного життя, на усіх циклах сімейної історії. Проте, загострення проблем такого роду, а отже, і прихід чоловіка й жінки в консультацію зовсім не випадкові. Посилюючим моментом часто є значуща зміна, що або уже відбулася, або очікується найближчим часом у родині. Такою подією може бути народження дітей, початок відвідування дитиною дитячої дошкільної установи або школи, вихід жінки на роботу після відпустки по догляду за маленькою дитиною, серйозна хвороба одного з членів родини тощо.

Зазвичай, звертання до консультанта не відбувається автоматично за цими сімейними подіями. Окрім того, сам факт виникнення подібних проблем у зв'язку зі змінами в сімейній ситуації зовсім не означає, що колись їх не існувало.

Першим етапом роботи в цьому випадку, як і в більшості інших, є збір конкретних скарг клієнтів. Чим більше проблемних ситуацій вони згадають, тим краще для консультанта. Для того щоб сімейні обов'язки були розподілені більш рівномірно, кожен з членів подружжя повинен знати, чого хоче й чекає від нього інший [15].

Проблема рівності в розподілі сімейних обов'язків. Найбільш розповсюджений варіант рольового конфлікту зводиться до того, що дружина не задоволена тим, як чоловік допомагає їй у веденні господарства й виконанні різних повсякденних справ. Причому, може бути, що чоловік просто не робить того, чого від нього очікує й вимагає дружина, або ж, що надзвичайно поширено, дружина, незадоволена не відсутністю допомоги як такої, а пасивним ставленням чоловіка до своїх домашніх обов'язків: чоловік сам не виявляє ініціативи, хоча і намагається виконувати усе, що вимагає дружина.

У такій ситуації консультантові часто доводиться бути в ролі експерта, що обґрунтовує недоречність і не конструктивність традиційних поглядів на чоловічі й жіночі ролі в родині. Консультантові варто говорити про подібні проблеми як про матеріал для міркування, для обміну думками зі співрозмовниками.

Особливості роботи з розбіжностями в поглядах і настановах подружжя. Сімейне життя наповнене причинами для подібних розбіжностей.

Природно, що консультант ні в якому разі не повинен займати позицію судді, вирішуючи, чиї погляди більш правильні, а чиї немає. До того ж, найчастіше за такими конфліктами маскується просте невміння чоловіка й жінки вислухати один одного і домовитися. У такій ситуації консультантові варто спробувати провести з клієнтами конструктивні переговори, що, з одного боку, дозволило б їм домовитися з якогось питання, а, з іншого боку, продемонстрували б саму змогу і способи вирішення розбіжностей і проблем.

Техніка конструктивних перемовин. При проведенні таких перемовин дуже важливо дотримуватися певної системи висловлювань, не даючи жодному з партнерів виявляти зайві емоції, замість того, щоб викладати факти. Зокрема, на першому етапі кожному з членів подружжя пропонується чітко і ясно висловити свою позицію з конкретного питання, обраного для обговорення, наприклад, чи повинен чоловік виконувати частину хатніх обов'язків.

Наступний етап – аргументація. Кожен партнер, повинен якнайдетальніше і ретельніше обґрунтувати переваги своєї позиції. І лише на наступному етапі, вислухавши аргументи один одного, чоловік і дружина можуть висловлювати критичні зауваження (але також по можливості, спираючись на логіку, а не на емоції) на адресу позиції партнера. Треба зауважити, що сама по собі ця процедура, дещо проста на перший погляд, часом вимагає серйозних зусиль із боку молодого подружжя, і не лише в тому, щоб мовчати й уважно слухати іншого. Формулювання власної позиції й аргументів у її захист не так легко даються багатьом клієнтам, оскільки більш звичними в такій ситуації є взаємні звинувачення: «Як ти можеш так

думати?» або «Ти нічого в цьому не розумієш!». Цікаво, що вже на цих перших етапах хтось із членів подружжя може погодитися з позицією іншого або відчувати слабкість своєї власної позиції. Але уявимо собі, що всі попередні етапи пройшли успішно і ніхто з партнерів «не вибув». Тоді настає найвідповідальніший і складний етап – пошуки компромісу [27].

Тут можливі принаймні два шляхи. Перший – згода обох на якесь проміжне стосовно поглядів обох рішення: наприклад, прийняття дружиною частково сфери обов'язків, які чоловік погоджується допомагати їй реалізовувати». Другий шлях полягає в дотриманні деякої черговості у виконанні хатніх справ (залежно від завантаженості подружжя в той чи інших день тижня, або місяці).

У процесі аргументації часто з'ясовується, що в основі позиції одного з членів подружжя лежать будь-які логічні аргументи й розуміння, а конкретні погляди й настанови, засвоєні в дитинстві, почуті десь або вичитані з книг і сприйняті як незаперечні. Вигідне, без врахування зовнішніх обставин прагнення реалізувати свою позицію, якою б вона не була, навряд чи сприятиме поліпшенню стосунків.

Отже, зміст психологічної допомоги молодому подружжю в формуванні адекватних уявлень про функціонально-рольову структуру сім'ї спирається на діагностування їхніх стереотипних настановлень та корегування їх в ситуації виникнення рольового конфлікту. Важливим аспектом є прийняття обома того підходу до рольової поведінки та очікувань, які відповідають спільно виробленому ставленню для власних позицій в сімейній взаємодії.

Висновки до другого розділу

Однією з основних причин виникнення конфліктів в молодій сім'ї є невідповідність подружжя до шлюбу, обумовлена низьким рівнем взаєморозумінням подружжя, різними ставленнями до сфер сімейного життя; а також неадекватністю рольових очікувань, що в свою чергу викликає незадоволення шлюбом.

Отже, можна стверджувати, що основними конфліктними сферами сімей

є господарсько-побутова, інтимно-сексуальна, та батьківсько-виховна, менше конфліктують через емоційні непорозуміння та зовнішню привабливість, і практично не викликає конфліктних ситуацій особистісна ідентифікація та соціальна активність партнера.

Результати дослідження засвідчують, що для партнерів-жінок важливими є взаємна довіра, кохання, підтримка один одного, вміння йти на компроміс, взаємна допомога, повага до особистісних кордонів. Тому у вирішенні складних життєвих ситуацій вони будуть використовувати такі стратегії взаємного зв'язку, які будуються на основі даних цінностей. І чоловіки, і жінки виділяють однакові цінності, лише з різною відсотковою пріоритетністю.

Зміст психологічної допомоги молодому подружжю в формуванні адекватних уявлень про функціонально-рольову структуру сім'ї спирається на діагностування їхніх стереотипних настановлень та корегування їх в ситуації виникнення рольового конфлікту. Важливим аспектом є прийняття обома того підходу до рольової поведінки та очікувань, які відповідають спільно виробленому ставленню для власних позицій в сімейній взаємодії.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що конфлікти в житті кожної сім'ї, колективу та зокрема людини відіграють важливу ключову роль. Щоб вміти конструктивно поводитися в конфліктних ситуаціях, потрібно розуміти та знати закономірності розвитку конфліктів і їх вирішення.

Класична для психологічної науки в цілому, проблема конфліктів в молодих сім'ях здобуває нову актуальність у специфічних умовах сучасного життя. Дуже часто в повсякденному житті, з тих чи інших причин, ми стикаємось з проблемою конфлікту. Сімейні конфлікти, особливо в молодих сім'ях, - одні із найрозповсюдженіших. Такі конфлікти, як правило, вивчаються в контексті більш великих досліджень сімейних відносин, вікових криз, впливу подружніх конфліктів на розвиток дітей та ін.

Конфлікт зазвичай спричинений певною подружньою проблемою. Конфліктні ситуації специфічні для різних стадій розвитку сім'ї. Найбільш істотна роль конфлікту в період формування сім'ї, коли подружжя тільки починає пристосовуватися один до одного. Саме на цьому етапі важливо визначити причини конфліктних ситуацій, способи і шляхи їх вирішення. Здебільшого конфлікти в сім'ї є наслідком низької культури спілкування. Однак виділяють також наступні причини молодого подружжя: потреба у захисті Я - концепції, тобто позитивної самооцінки; потреба подружжя у виконанні певних сімейних ролей; потреба у повноцінному спілкуванні з подружнім партнером; потреба у необхідній мірі інтимності та подружній автономії; потреба у відчутті свободи та органічності поведінки кожного з партнерів; незадоволеність шлюбних потреб.

Дослідження власне емпіричного етапу мало на меті проведення ґрунтовного дослідження особливостей конфліктної взаємодії у відносинах молодій сім'ї.

Окрім цього було досліджено гендерну специфіку конфліктності. Проведене нами емпіричне дослідження природи конфлікту в діаді «чоловік-дружина» в молодій сім'ї показало, що в період сімейного формування досить

високий рівень конфліктності. За результатами тесту «Чи конфліктні Ви особистість?» практично в кожній сім'ї один, або обоє партнерів були провокаторами конфліктної ситуації, більше ніж третина досліджуваних виявились конфліктними особистостями.

Також нами була досліджена специфіка конфліктності за статевою ознакою, жінки більш схильні до конфліктів в період сімейної адаптації, але ця гіпотеза була відхилена за t-критерієм Стюдента. За результатами наступних методик («Задоволеність шлюбом», «Чи розумієте ви один одного?») було досліджено ступінь задоволеності шлюбом і взаєморозуміння один одного. За результатами цих досліджень можна зробити висновок про те, що практично майже половина досліджуваних мають низький рівень взаєморозуміння, наслідком цього такий ж відсоток досліджуваних (40%) незадоволені шлюбом. На основі результатів методики «Рольові очікування і домагання в шлюбі» можна зробити висновки про те, що у молодих пар дуже низька рольова адекватність, тобто рольові очікування одного партнера не співпадають із рольовими домаганнями іншого, що в свою чергу призводить до високого рівня конфліктності.

Отже, на основі проведеного нами емпіричного дослідження можна стверджувати, що наше припущення про те, що причиною виникнення конфліктів в молодій сім'ї є непідготовленість подружжя до шлюбу, обумовлена низьким рівнем взаєморозумінням подружжя, різними ставленнями до сфер сімейного життя; а також неадекватністю рольових очікувань, що в свою чергу викликає незадоволення шлюбом, підтвердилась. Знаючи негативні психотравмуючі наслідки конфліктів саме в період формування сім'ї, такі як стан повного сімейного незадоволення, «сімейна тривога», нервово-психічна напруга і стан провини, молодим сім'ям варто добре підготуватись до цього відповідального рішення в їхньому житті.

Стабільна благополучна сім'я може функціонувати тільки при певній підготовці молодих людей до спільного сімейного життя. Така підготовка неможлива без знань про шляхи вирішення різноманітних проблем сімейного життя, включаючи і конфліктні ситуації. Іншим виходом із складної

конфліктної ситуації молоде подружжя може знайти в психологічному консультуванні, суть якого полягає у виробленні рекомендацій по зміні негативних психологічних чинників, що утрудняють життя подружжя і що викликають конфлікти.

Отже, зміст психологічної допомоги молодому подружжю в формуванні адекватних уявлень про функціонально-рольову структуру сім'ї спирається на діагностування їхніх стереотипних настановлень та корегування їх в ситуації виникнення рольового конфлікту. Важливим аспектом є прийняття обома того підходу до рольової поведінки та очікувань, які відповідають спільно виробленому ставленню для власних позицій в сімейній взаємодії. Відповідно до теоретичних та експериментальних узагальнень, психологічна допомога молодій сім'ї має бути спрямована на пошук соціально-особистісних ресурсів подружжя у формуванні сімейного благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : курс лекцій. Київ: МАУП, 2001. 170 с.
2. Буленко Т. В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної молоді сім'ї. Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010.
3. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: Навч. посіб. Київ: Четверта хвиля, 2004. 256 с.
4. Васьківська С. В. Технологія консультування. Київ: Главник, 2005. 96 с.
5. Вербець В. В., Субот О. А., Христюк Т. А. Соціологія : навч. посіб. Київ : КОНДОР, 2009. 550 с.
6. Волошко Д. О. Основні чинники ефективності спілкування молодого подружжя. *Вісник. Соціологія. Психологія. Педагогіка*. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. Вип. 26. С. 40-44.
7. Грицюк І. М., Магдисюк Л. І. Дослідницькі методи в різних галузях практичної психології. Луцьк. : Вежа-Друк, 2022. 248 с.
8. Зозуль Т. В. Психологічні особливості розподілу сімейних ролей у подружніх парах із суттєвою різницею у віці / *Психологія і особистість*. 2016. № 1(9). С. 129-138.
9. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: Навч. посіб: У 3 кн. Київ: Главник, 2006. Кн. 1. 128 с.
10. Кляпець О. Феномен емоційного вигорання в сім'ї. *Соціальна психологія*. 2006. № 4. С. 168-176.
11. Козловська Е. В. Психологічна готовність молодого подружжя до гармонізації стосунків : дис. канд. психол. наук. Київ., 2010.
12. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ : Київська правда, 2000. 688с.
13. Магдисюк Л. І. Методичні рекомендації до курсу «Психологія сімейної кризи». Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 22 с.
14. Магдисюк Л. І. Особливості шлюбно-сімейних стосунків у залежності від подружнього стажу: діагностика та консультування : монографія / Л. І. Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 188 с.

15. Магдисюк Л. І. Психологічна допомога дитині та сім'ї: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 324 с.
16. Магдисюк Л. І., Мельник А. П. Психологія життєвих криз та кризове консультування: навч.-метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 100 с.
17. Магдисюк Л. І., Цесля Т. І. Фактори, що обумовлюють психологічну готовність молоді до шлюбно-сімейних відносин. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka* # 52 (02/2020): Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour». 2020. S. 67-70.
18. Магдисюк Л., Замелюк М., Безпарточна О., Борбич Н. Психологічна допомога дитині та сім'ї: практикум. навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 280 с.
19. Магдисюк Л.І., Федоренко Р. П. Основи психологічного консультування : навчальний посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 360 с.
20. Максимова Н. Ю Сімейне консультування : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 304 с.
21. Максимова Н. Ю. Сімейне консультування : навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 304 с.
22. Матеріали сайту Психологічного центру «Адалін» [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://adalin.mospsy.ru/r_03_00/r_03_03b.shtml
23. Мельничук О.Б. Основи психоконсультування та психокорекції. Київ: Каравела, 2015. 390 с.
24. Морозов С. М. Психодіагностика. Тести. Методика та практика застосування. Київ: Главник, 2004. 221 с.
25. Мушкевич М. І. Психотерапія : Навчальний посібник. Луцьк. «Вежа», 2017. 474 с.
26. Осадько О. Ю. Технології психологічного консультування. Київ: Ред.загальнопед. газ., 2005. 128 с.
27. Пашкова Н. Психологічна допомога особам, що пережили розлучення. *Вісник Київ. ін-ту бізнесу та технологій* / Київ. ін-т бізнесу та технологій. Київ, 2010. Вип. 3 (13). С. 167–168.
28. Поліщук В. М., Ульїна Н. М., Поліщук С. А. Психологія сім'ї : навч. посіб. Суми : Університет. кн., 2009. 282 с.

29. Попович І. Т. Вплив гендерних стереотипів на сімейне життя молодих людей Закарпаття. *Психологічні перспективи* / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. Вип. 16. С. 241-250.
30. Потапчук Є. М. Кризи сімейного консультування та як їх подолати : довідник сімейного психолога. Хмельницький: ХНУ, 2014. 35 с.
31. Потапчук Є. М. Психологічна діагностика шлюбного потенціалу та міжособистісної сумісності з партнером : довідник сімейного психолога. Хмельницький : Видавництво «PolyLux design & print», 2020. 36 с.
32. Психологічна допомога сім'ї: Навч. посіб.: У 3 кн. / за заг. ред. З. Г. Кісарчук. Київ: Главник, 2006. Кн. 2. 160 с.
33. Психологічна допомога сім'ї: Навч. посіб.: У 3 кн. / за заг. ред. З. Г. Кісарчук. Київ: Главник, 2006. Кн. 3. 144 с.
34. Психологічна допомога учасникам АТО та їх сім'ям : кол. моногр. / за заг. ред. М. Мушкевич. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 356 с.
35. Психологічне консультування та психотерапія : зміст, прийоми, технології : навч. посіб. Р.П.Федоренко та ін. Вид. 2-ге, перероб., доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 368 с.
36. Психологія екстремальності та психопрофілактика психічної травми й суїцидальних намірів: на допомогу практичному психологу : навч.-метод. посіб. / Л. І. Магдисюк та ін. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 276 с.
37. Психологія життєвої кризи / за ред. Т. М. Титаренко. Київ: Агропромвидав України, 1998. 348 с.
38. Психологія молоді сім'ї : монографія. Вид. 2-ге, доповн. та змін. Р. П. Федоренко та ін. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 392 с.
39. Терлецька Л.Г. Основи психодіагностики. Київ : Главник, 2006. 144 с.
40. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування. Київ: Главник, 2004. 96 с.
41. Федоренко Р. П. Аналіз психологічних особливостей подружньої зради на різних стадіях функціонування сім'ї / *Психологія : реальність і перспективи* : зб. наук. пр. Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : ВДГУ, 2018. Вип. 10. С. 146 – 152.

42. Федоренко Р. П. Психологічний аналіз подружніх взаємин на різних стадіях функціонування сім'ї: монографія / Р. П.Федоренко. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 320 с.
43. Федоренко Р. П. Психологія молодого сім'ї та сімейна криза : монографія. Луцьк: «Вежа», 2007. 195с.
44. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї [Текст] : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 480 с.
45. Федоренко Р. П., Шкарлатюк К. І. Психологічний практикум з консультування: зміст, прийоми, технології. Луцьк : Східноєвроп.нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 200 с.
46. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І. , Дучимінська Т. І., Магдисюк Л. І. Психологія молодого сім'ї: монографія. Вид. 2-ге, доповн. та змін. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 392 с.
47. Федоренко Р. П., Мушкевич М. І., Коширець В. В. Психологічне консультування: зміст, прийоми, технології. Вид. 2-ге, змін. та доп. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 368 с.
48. Федоренко Р.П. Психологія сім'ї [Текст] : навч. посіб. / Р.П.Федоренко. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
49. Хавула Р. М. Психологічні особливості подружньої сумісності / *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педуніверситету імені Івана Франка. Дрогобич : Посвіт, 2012. Вип. 3. С. 258-267.
50. Хомич Г. О., Ткач Р. М. Основи психологічного консультування: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2004. 152 с.
51. Цибулько Л. Г. Криза сім'ї й сімейних стосунків як фактор соціального сирітства. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. 3. С. 69-74.
52. Цільмак О. М., Лефтеров В. О. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі: навчально-наочний підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020, 266 с.

Тест «Чи конфліктна Ви особистість?»

1. У суспільному транспорті Ви:
 - a) Не втручаєтеся в сварку
 - b) Можете втрутитися, вставши на сторону того, хто правий
 - c) Завжди втручаєтеся і відстоюєте свою точку зору
2. На зборах Ви критикуєте керівництво за допущені помилки?
 - a) Ні
 - b) Так, але залежно від Вашого відношення до нього
 - c) Завжди критикуєте
3. Ваш начальник висловлює свій план, який здається Вам нераціональним.
Чи запропонуєте Ви свій план?
 - a) Так, якщо інші Вас підтримають
 - b) Зрозуміло, так
 - c) Боїтеся, що за критику можуть позбавити преміальних
4. Чи любите Ви сперечатися зі своїми колегами, друзями?
 - a) Тільки з тими, хто не ображається
 - b) Так, але тільки по принципових питаннях
 - c) Ви сперечаєтеся зі всіма і з будь-якого приводу
5. Хтось намагається пролізти вперед Вас без черги. Ви:
 - a) Вважаєте, що і Ви не гірші за нього, і намагаєтеся обійти чергу
 - b) Обурюєтеся, але про себе
 - c) Відкрито висловлюєте своє обурення
6. Уявіть, що розглядається план Вашого друга, колеги, в якому є сміливі ідеї, але є і помилки. Ви:
 - a) Висловитеся про позитивні і негативні сторони цього проекту
 - b) Виділите позитивні сторони і запропонуєте надати можливість працювати над проектом далі
 - c) Почнете жорстко критикувати його

7. Уявіть, що мати (теща, свекруха, родичка) постійно говорить Вам про необхідність економії, ощадливість, а сама раз у раз купує дорогі речі. Вона хоче знати вашу думку про її останню покупку. Ви їй скажете:
- a) Що схвалюєте покупку, якщо вона доставляє їй радість
 - b) Говорите, що річ позбавлена смаку
 - c) Лаєтесь і сперечаєтесь з нею
8. Ви зустріли підлітків, які палять. Ваша реакція:
- a) Думаєте, що не варто псувати собі настрій через чужих дітей
 - b) Робите їм зауваження
 - c) Якщо це відбувається в громадському місці, відчитаєте їх
9. У ресторані Ви помічаєте, що Вас обрахував офіціант. Ви:
- a) Не дасте йому чайових, які заздалегідь приготували
 - b) Попросите ще раз перерахувати суму
 - c) Вирішуєте, що це привід для скандалу
10. Ви в будинку відпочинку. Адміністратор займається своїми справами замість того щоб стежити за прибиранням кімнат, різноманітністю меню. Чи обурює Вас це?
- a) Так, але навряд чи його це змінить
 - b) Ви знаходите спосіб поскаржитися на нього
 - c) Зганяєте незадоволеність на молодшому персоналі: прибиральницях, офіціантах.
11. Ви сперечаєтесь з дитиною і переконуєтеся, що вона права. Чи визнаєте Ви свою помилку?
- a) Ні
 - b) Зрозуміло, так
 - c) Переживаєте за свій авторитет

Тест «Чи розумієте ви один одного?»

1. Чи є у вас відчуття, що необхідне серйозне з'ясування відношень: а) так – 1 бал;
б) ні, такої необхідності в з'ясуванні відношень немає – 0; в) таке з'ясування стосунків даремне – 2 бали.
2. Коли ви хочете задати якесь делікатне питання, чи можете ви зробити це прямо, відверто?
а) так – 0 балів;
б) так, але мені потрібно для цього сприятлива обстановка – 1; в) про це не може йти мова – 2.
3. Чи вважаєте ви, що ваш партнер багато про що умовчує з того, що його обтяжує?
а) так – 1 бал;
б) не маю уявлення – 2;
в) я в курсі всіх його проблем – 0.
4. Чи можете ви розмовляти зі своїм партнером про серйозні речі у будь-який час?
а) так – 0 балів;
б) не завжди, потрібно почекати відповідний момент – 1; в) в більшості випадків немає, тому що він не має часу – 2.
5. Коли ви розмовляєте одне з одним, то стежите за тим, щоб ваші формулювання були точними?
а) так, я обдумую, зважую свої слова – 1 бал; б) ні, ми говоримо прямо те, що думаємо – 2;
в) висловлюю свою думку, але прислухаюся і до чужого — 0.
6. Коли ви ділитесь з партнером своїми проблемами, немає у вас такого відчуття, що ви тим самим обтяжуєте його?
а) так, так часто буває – 2 бали;

б) він просто не вникає в мої проблеми

– 1; в) він завжди проявляє участь – 0.

7. Чи приймає хтось з вас важливе рішення, яке стосується його самого, не радячись з іншим?

а) трапляється і так – 2 бали;

б) ми разом обговорюємо це, але останнє слово кожен залишає за собою – 1;

в) ми вирішуємо і обговорюємо все разом – 0.

8. Чи не замислювалися ви над тим, що віддаєте перевагу частіше ділитися з друзями, чим зі своїм партнером?

а) інколи це трапляється — 1 бал;

б) ні, свої проблеми я обговорюю зі своїм чоловіком — 0; в) друзі мене краще розуміють — 2.

9. Чи не буває так, що, коли партнер розмовляє з вами, ви думаєте про щось інше?

а) буває і так — 2 бали;

б) ні, я слухаю уважно — 0;

в) якщо відчуваю, що розсіяна, то прагну зосередити свою увагу — 1.

10. У розмові ви намагаєтеся, перш за все, висловитися самі? а) неодмінно — 2 бали;

б) зазвичай даю можливість партнерові висловити все, що його хвилює — 0; в) вважаю, що ми обидва повинні ділитися своїми проблемами — 1.

В таблиці представлений ключ до тесту:

Таблиця 16	
0-8	висока
9-15	середня
16-22	задовільна
23-29	низька

Додаток В**Тест «Чи задоволені Ви шлюбом?»**

1. Коли люди живуть так близько, як це відбувається в сімейному житті, вони неминуче втрачають взаєморозуміння і гостроту сприйняття іншої людини.
 - а) вірно;
 - б) не впевнений;
 - в) невірно.
2. Ваші подружні стосунки приносять Вам:
 - а) швидше занепокоєння і страждання;
 - б) важко відповісти;
 - в) швидше радість і задоволення.
3. Родичі і друзі оцінюють Ваш шлюб:
 - а) як вдалий; б) щось середнє; в) як невдалий.
4. Якби Ви могли, то:
 - а) Ви б багато що змінили в характері Вашого чоловіка (Вашої дружини);
 - б) важко сказати;
 - в) Ви б не стали нічого міняти.
5. Одна з проблем сучасного шлюбу в тому, що все «приїдається», у тому числі і сексуальні стосунки:
 - а) вірно;
 - б) важко сказати;
 - в) невірно.
6. Коли ви порівнюєте Ваше сімейне життя з сімейним життям Ваших друзів і знайомих, Вам здається:
 - а) що Ви нещасніші за інших; б) важко сказати;
 - в) що Ви щасливіші за інших.
7. Життя без сім'ї, близької людини - дуже дорога ціна за повну самотійність.
 - а) вірно;
 - б) важко сказати; в) невірно.

8. Ви вважаєте, що без Вас життя Вашого чоловіка (Вашої дружини) було б неповноцінним.
- а) так, вважаю; б) важко сказати; в) ні, не вважаю.
9. Більшість людей в якійсь мірі обманюються в своїх очікуваннях щодо шлюбу.
- а) вірно;
б) важко сказати; в) невірно.
- 10 Тільки безліч різних обставин заважає думати Вам про розлучення. а) вірно;
б) не можу сказати; в) невірно.
11. Якби повернувся час, коли Ви одружувалися, то Вашим чоловіком (дружиною) міг би стати:
- а) хто завгодно, тільки не теперішній чоловік (дружина); б) важко сказати;
в) можливо, що саме теперішній чоловік (дружина).
12. Ви гордитесь, що така людина, як Ваш чоловік (дружина) — поряд з Вами.
- а) вірно;
б) важко сказати; в) невірно
13. На жаль, недоліки Вашого чоловіка (дружини) часто переважають його достоїнства.
- а) вірно;
б) важко сказати; в) невірно.
14. Основні перешкоди для щасливого подружнього життя криються: а) швидше за все в характері Вашого чоловіка (дружини);
б) важко сказати;
в) швидше у Вас самих.
15. Відчуття, з якими Ви одружувалися: а) посилюлися;
б) важко сказати; в) ослабли.

16. Шлюб притуплює творчі можливості людини. а) вірно;
б) важко сказати; в) невірно.
17. Можна сказати, що Ваш чоловік (дружина) володіє такими достоїнствами, які компенсують його недоліки.
а) згоден;
б) щось середнє; в) незгідний.
18. На жаль, у Вашому шлюбі не все йде благополучно з емоційною підтримкою один одного.
а) вірно;
б) важко сказати; в) невірно.
19. Вам здається, що Ваш чоловік (дружина) часто робить дурниці, говорить невлад, недоречно жартує.
а) вірно;
б) важко сказати; в) невірно.
20. Життя в сім'ї, як Вам здається, не залежить від Вашої волі. а) вірно;
б) важко сказати; в) невірно.
21. Ваші сімейні стосунки не внесли до життя того порядку і організованості, яких Ви чекали.
а) вірно;
б) важко сказати; в) невірно.
22. Не мають рацію ті, хто вважає, що саме в сім'ї чоловік(дружина) більше всього може розраховувати на пошану.
а) згідний;
б) важко сказати; в) незгідний.
23. Як правило, оточення Вашого чоловіка (дружини) доставляє Вам задоволення.
а) вірно;
б) важко сказати; в) невірно.
24. По правді сказати, у Вашому подружньому житті немає і не було жодного світлого моменту.
а) вірно;

б) важко сказати; в) невірно.

Ключ

1у, 2в, 3а, 4в, 5в, 6в, 7а, 8а, 9в, 10в, 11в, 12а, 13в, 14в, 15а, 16в, 17а, 18в,
19в, 20в, 21в, 22а, 23а, 24в.

Підрахунок: якщо вибраний досліджуваними варіант відповіді (а, б або в) збігається з приведеними в ключі, то нараховується 2 бали; якщо проміжний (б) — то 1 бал; за відповідь, не співпадаючу з приведеними, — 0 балів. Далі підраховується сумарний бал по всіх відповідях. Можливий діапазон тестового балу 0—48 балів. Високий бал говорить про задоволеність шлюбом.

0–16 балів – абсолютно неблагополучні 17–22 бали – неблагополучні

23–26 балів – швидше неблагополучні 27–28 балів – перехідні

29–32 балу – швидше благополучні 33–38 балів – благополучні

39–48 балів – абсолютно благополучні

Методика «Рольові очікування і домагання в шлюбі»

Інструкція до тесту

Подружжю пропонується самостійно ознайомитися з набором тверджень, відповідних їх підлозі, і з наступною письмовою інструкцією: «На запропонованих Вам картках надруковані різні твердження про брак, сім'ю, стосунки чоловіка і дружини. Перед Вами лежать чотири картки з надрукованими варіантами відповідей: «Повністю згоден», «Загалом це вірно», «Це не зовсім так», «Це невірно». Уважно читаючи кожне твердження, розподілите всі картки відповідно цим чотирьом варіантам відповідей.

• Якщо Ви *повністю розділяєте твердження*, покладете його під карткою

«Повністю згоден».

• Якщо Ви вважаєте, що *твердження вірне, але з невеликими обмовками і доповненнями*, покладете його під карткою «Загалом це вірно».

• Якщо твердження здається Вам *непридатним для Вас, але в нім є щось, з чим Ви згодні*, покладете його під карткою «Це не зовсім так».

• Якщо Ви *категорично не згодні* з твердженням, покладете його під карткою «Це невірно».

Розподіляючи картки з твердженнями на чотири групи, постарайтеся висловити Вашу особисту думку, бо, що прийняте серед Ваших близьких і друзів.

Тестовий матеріал

Чоловічий варіант

1. Настрій і самопочуття людини залежить від задоволення його сексуальних потреб
2. Щастя в шлюбі залежить від сексуальної гармонії подружжя.
3. Сексуальні стосунки – головне в стосунках чоловіка і дружини.
4. Головне в шлюбі – щоб у чоловіка і дружини було багато спільних інтересів.
5. Дружина – це друг, який розділяє мої інтереси, думки, захоплення.

6. Дружина – це, перш за все друг, з яким можна поговорити про свої справи.
7. Найголовніша турбота дружини – щоб в сім'ї всі були нагодовані і доглянуті.
8. Жінка багато що втрачає в моїх очах, якщо вона погана хазяйка.
9. Жінка може гордитися собою, якщо вона хороша хазяйка свого будинку.
10. Я хотів би, щоб моя дружина любила дітей і була їм хорошою мамою.
11. Жінка, яка обтяжується материнством, неповноцінна жінка.
12. Для мене головне в жінці, щоб вона була хорошою мамою моїм дітям.
13. Мені подобаються ділові і енергійні жінки.
14. Я дуже ціную жінок, серйозно захоплених своєю справою.
15. Для мене дуже поважно, як оцінюють на роботі ділові і професійні якості моєї дружини.
16. Дружина повинна, перш за все, створювати і підтримувати теплу, довірчу атмосферу в сім'ї.
17. Для мене головне – щоб моя дружина добре розуміла мене і приймала таким, який я є.
18. Дружина – це, перш за все друг, який уважний і дбайливий до моїх переживань, настрою, стану.
19. Мені дуже подобається, коли моя дружина красиво і модно одягнена.
20. Я дуже ціную жінок, що уміють красиво одягатися.
21. Жінка повинна виглядати так, щоб на неї звертали увагу.
22. Я завжди знаю, що потрібно купити для нашого будинку.
23. Я люблю займатися домашніми справами.
24. Я можу зробити ремонт і обробку квартири, лагодження побутової техніки.
25. Діти люблять грати зі мною, охоче спілкуються, йдуть на руки.

26. Я дуже люблю дітей і умію з ними займатися.
27. Я брав би активну участь у вихованні свого дитяти, навіть якщо б ми з дружиною вирішили розлучитися.
28. Я прагну добитися свого місця в житті.
29. Я хочу стати хорошим фахівцем своєї справи.

Жіночий варіант

1. Настрій і самопочуття людини залежить від задоволення її сексуальних потреб.
2. Щастя в шлюбі залежить від сексуальної гармонії подружжя.
3. Сексуальні стосунки – головне в стосунках чоловіка і дружини.
4. Головне в шлюбі – щоб у чоловіка і дружини було багато спільних інтересів.
5. Чоловік – це друг, який розділяє мої інтереси, думки, захоплення.
6. Чоловік – це, перш за все друг, з яким можна поговорити про свої справи.
7. Найголовніша турбота чоловіка – забезпечити матеріальний достаток і побутовий комфорт сім'ї.
8. Чоловік повинен займатися домашнім господарством нарівні з дружиною.
9. Чоловік повинен уміти обслужити себе, а не чекати, що дружина візьме на себе всі турботи про нього.
10. Чоловік повинен займатися дітьми не менше, ніж дружина.
11. Я хотіла б, щоб мій чоловік любив дітей.
12. Про чоловіка я суджу по тому, хороший або поганий він батько своїм дітям.
13. Мені подобаються енергійні, ділові чоловіки.
14. Я дуже ціную чоловіків, серйозно захоплених своєю справою.
15. Для мене дуже поважно, як оцінюють на роботі ділові і професійні якості мого чоловіка.
16. Чоловік повинен уміти створювати в сім'ї теплу, довірчу атмосферу.
17. Для мене головне – щоб мій чоловік добре розумів мене і приймав

мене такою, яка я є.

18. Чоловік – це, перш за все друг, який уважний і дбайливий до моїх переживань, настрою, стану.
19. Мені подобається, коли мій чоловік красиво і модно одягнений.
20. Мені подобаються видні, рослі чоловіки.
21. Чоловік повинен виглядати так, щоб на нього було приємно глянути.
22. Найголовніша турбота жінки, щоб в сім'ї всі були доглянуті.
23. Я завжди знаю, що потрібно купити для моєї сім'ї.
24. Я збираю корисні ради хазяйці: як готувати смачні блюда, консервувати овочі, фрукти.
25. Головну роль у вихованні дитяти завжди грає мати.
26. Я не боюся труднощів, пов'язаних з народженням і вихованням дитяти.
27. Я люблю дітей і із задоволенням займаюся з ними.
28. Я прагну добитися свого місця в житті.
29. Я хочу стати хорошим фахівцем своєї справи.

Ключ до тесту

Відповіді респондентів оцінюються відповідно до наступної схеми:

«Повністю згоден» оцінюється в *3 бали*;

віднесене до групи «Загалом це вірно» – в *2 бали*;

віднесене до групи «Це не зовсім так» – в *1 бал*;

віднесене до групи «Це невірно» – в *0 балів*.

Далі підсумовуються бали по кожному показнику *шкали сімейних цінностей (ШСЦ)*. За двома першими показниками ці результати будуть підсумковими. Підсумкові бали решти показників обчислюються як напівсума балів по підшкалах «*очікування*» і «*домагання*».